

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Н.М Процьків., Н.Д. Гетьманцева

СІМЕЙНЕ ПРАВО
Навчально-методичний посібник

Чернівці

Чернівецький національний університет імені Юрія

Федьковича

2021

УДК 347.61/.64(477)(075.8) ББК 67.9(4УКР)304.7я73 СЗ7
Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Протокол № 7 від 30.06.2021 р.

Рецензенти:

Коросд С.О. - доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права Приватного вищого навчального
закладу, університет Короля Данила

Левківський Б.К. – кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового
захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Процьків Н.М., Гетьманцева Н.Д.

Навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівець. нац.. ун-т
ім.. Ю Федьковича, 2021. 148 с.

ISBN

Навчально-методичний посібник розроблений у відповідності з
робочою програмою навчального курсу дисципліни «Сімейне право» для
спеціальності 081 «Право» та є завершеним навчальним виданням, необхідним
і достатнім для повного вивчення даного курсу. Навчальний посібник
призначений для проведення практичних занять зі студентами юридичних
факультетів з нормативної дисципліни «Сімейне право».

УДК 347.61/.64(477)

© Чернівецький національний
університет, 2021
© Гетьманцева Н.Д., 2021
© Процьків Н.М., 2021

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Програма курсу.....	6
Теми та зміст практичних занять.....	26
Методичні вказівки до вивчення тем.....	90
Судова практика.....	119
Тестові завдання.....	134
Перелік запитань на залік.....	144

ПЕРЕДМОВА

На сьогодні проблеми сім'ї, шлюбу, майнових та особистих немайнових відносин батьків і дітей, форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, стають усе більш актуальними.

Навчально-методичний посібник «Сімейне право» підготовлений з урахуванням положень сімейного законодавства для проведення зі студентами юридичних факультетів занять із сімейного права, а також призначений для самостійної роботи студентів при вивченні даного курсу.

Метою проведення практичних занять є розвиток у студентів навичок і вмінь аналізувати життєві ситуації з юридичної точки зору.

При підготовці посібника враховані зміни, внесені в сімейне законодавство, а також перспективи й основні напрямки його розвитку та вдосконалення.

Особливістю даного посібника є те, що в ньому представлені: тематичний план, методичні вказівки до вивчення курсу, питання для самоконтролю по темах курсу, практичні завдання та казуси, примірні тести, рекомендований список літератури, питання для підсумкового контролю. У посібнику також використана судова практика. Плани практичних занять базові. Вивчення питань, які виносяться на практичні заняття супроводжується вирішенням казусів, де студенти повинні використовувати чинне законодавство, судову практику, в т.ч. практику ЄСПЛ. У деяких казусах передбачені альтернативні варіанти їх рішення залежно від наданих суб'єктами документів та їх оцінки відповідними компетентними органами.

У результаті вивчення курсу «Сімейне право» студент повинен не лише мати певну систему теоретичних знань, але вміти застосовувати їх на практиці.

Даний посібник призначений для використання на практичних заняттях студентами спеціальності «Право» та «Міжнародне право», а також при самостійному вивченні сімейного права.

ПРОГРАМА КУРСУ

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Існування сімейного права зумовлює виникнення відповідальності у членів сім'ї по відношенню один до одного, сприяє зміцненню сімейних зв'язків і урівноважує інтереси особистості, родини і суспільства.

Концепція курсу припускає проходження студентом у період навчання таких стадій.

I. Формування уявлень про предмет сімейного права:

- 1) «пасивне» сприйняття і нагромадження інформації;
- 2) накопичення знань, що забезпечують повноцінне сприйняття сімейно-правових явищ;
- 3) розширення обсягу уявлень про явища, що входять у сферу регулювання сімейного права.

II. Формування правових понять:

- 1) збагачення словника правових термінів сімейно-правового характеру;
- 2) розуміння змісту закону;
- 3) виділення та розпізнавання сімейно-правових понять серед інших: за істотними ознаками;
- 4) оволодіння прийомами згрупування, класифікації й узагальнення знань з сімейного права.

III. Володіння правовими знаннями і поняттями в практичній діяльності:

- 1) навчання застосуванню теоретичних знань у самостійній практичній діяльності;
- 2) навчання самостійної роботи над законами і іншими правовими актами, використання судової практики.

Мета і завдання навчальної дисципліни полягає в розвитку у студентів наступних умінь:

- засвоєння студентами теоретичних знань у сфері сімейних відносин, а також формування практичних умінь і навиків щодо правильного тлумачення та застосування правових норм, що регулюють сімейні відносини;

- уміння використовувати механізми регулювання сімейних відносин;
- здатність виконувати консультативну діяльність, пов'язану із застосуванням окремих положень сімейного законодавства;
- самостійний пошук, аналіз і систематизація правових норм у рамках застосування сімейного законодавства;
- виявляти, аналізувати та інтерпретувати правові джерела, вільно орієнтуватися у практичних й теоретичних проблемах сімейного права, визначати ступінь доведеності і обґрунтованості тих чи інших положень наукових праць.

а) дати студентам такі **знання та розуміння** у предметній сфері сімейного права:

- ролі та значення сімейного права як галузі у системі права та правовій системі України;
- основних інститутів сімейного права України та їх значення для задоволення і захисту права та законних інтересів суб'єктів сімейних правовідносин;
- суті та особливостей правового режиму майна членів сім'ї;
- специфіки підстав виникнення сімейних правовідносин;
- суті, значення, місця та ролі сімейного права в системі правових механізмів захисту прав дітей.

б) виробити у студентів такі **когнітивні вміння** у предметній сфері сімейного права:

- виявляти тенденції розвитку основних інститутів сімейного права;
- опанувати існуючі в доктрині підходи до визначення поняття, функцій та особливостей сімейно-правових договорів;
- аналізувати допустимість застосування імперативного та диспозитивного методу врегулювання сімейних правовідносин;
- чітко розрізняти пізнавальний інструментарій доктрини сімейного права серед іншого пізнавального

інструментарію і коректно обирати той пізнавальний інструментарій який призведе до обґрунтованих оцінок та висновків;

в) прищепити студентам такі **практичні навички** у предметній сфері сімейного права:

- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності;
- уміння застосувати знання з сімейного права у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій;
- здатність застосовувати юридичну аргументацію;
- здатність виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення, включаючи подолання юридичної невизначеності;
- навички самостійної підготовки проектів договорів;
- використання методології, принципів і прецедентної практики ЄСПЛ, Конституційного Суду та Верховного Суду.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: сімейне законодавство, яке регулює відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами, судова практика.

Основними **завданнями** вивчення студентами дисципліни «Сімейне право» є:

- формування наукового світогляду студентів;
- опанування ними основоположними ідеями, концепціями, юридичними конструкціями сімейного права;
- формування у студентів умінь самостійно аналізувати та оцінювати юридичну практику з позицій доктрини та принципів сімейного права;
- дослідження недоліків законодавчого регулювання окремих сімейних правовідносин в умовах ринкової економіки і формування пропозиції щодо їх вирішення;
- уміння застосувати знання у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій;
- засвоєння прецедентної практики ЄСПЛ у сфері тлумачення Європейської Конвенції про захист людських прав та основоположних свобод і практики Конституційного Суду та Верховного Суду.

2. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право» **студент буде знати та розуміти:**

- суть та призначення сімейного права України;
- категорійно-понятійний апарат;
- умови та перешкоди укладення шлюбу;
- підстави та порядок розірвання шлюбу;
- правові наслідки визнання шлюбу недійсним;
- особисті немайнові та майнові відносини подружжя;
- особисті немайнові та майнові відносини батьків і дітей;
- форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- застосування договірних конструкцій в сфері сімейних правовідносин;
- судову практику щодо тлумачення та застосування сімейного законодавства.

Студент буде уміти:

- вільно володіти базовим категорійно-понятійним апаратом;
- формулювати необхідні положення, узагальнення, оцінки, висновки та практичні рекомендації під час аналізу ходу та результатів застосування норм сімейного законодавства;
- пояснити особливості порядку укладення (оферта та акцепт), зміни та припинення сімейно-правових договорів, а також охарактеризувати всі їх умови: істотні, звичайні та випадкові;
- самостійно складати договори у сфері сімейного права;
- самостійно складати процесуальні документи у сфері сімейного права;
- визначати юридичне значення фактичних обставин;
- правильно тлумачити норми сімейного законодавства;
- проводити порівняльний аналіз окремих положень законодавства;

- застосовувати сімейно-правові норми для вирішення конкретних практичних ситуацій;
- мати навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

3. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні	
Денна	3	5	3	90	15	15			60		залік
Заочна	3	5	3	90	4	4			82		залік

3.2. Структура змісту навчальної дисципліни

3.3. Теми практичних занять

№	Назва теми
1	Поняття сім'ї та сімейного права.
2	Сімейні правовідносини.
3	Шлюб.
4	Припинення шлюбу.
5	Особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя.
6	Особисті немайнові відносини батьків та дітей.
7	Майнові правовідносини батьків та дітей.
8	Опіка та піклування.
9	Усиновлення.
10	Приймозна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу. Патронат.

3.5. Тематика індивідуальних завдань

№	Назва теми
1	Правопорушення в сфері сімейних відносин.
2.	Захист сімейних правовідносин.
3.	Аліментні зобов'язання між подружжям.
4.	Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом спільної сумісної власності.
5.	Колізійна норма сімейного права.
6.	Сімейні відносини з іноземним елементом.
7.	Визначення походження дітей за сімейним законодавством України.
8.	Правова природа таємниці усиновлення.
9.	Порядок та наслідки укладення правочинів за участю подружжя.
10.	Правове регулювання сурогатного материнства.
11.	Охорона прав дітей, позбавлених батьківського піклування.
12.	Правова природа дитячого будинку сімейного типу.

3.6. Самостійна робота

№	Назва теми
1	Поняття сім'ї та сімейного права.
2	Сімейні правовідносини.
3	Шлюб.
4	Припинення шлюбу.
5	Особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя.
6	Особисті немайнові відносини батьків та дітей.
7	Майнові правовідносини батьків та дітей.
8	Опіка та піклування.
9	Усиновлення.
10	Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу. Патронат.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

5. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проекти (наскрізні; індивідуальні та командні; дослідницько-творчі та ін.);
- аналітичні звіти;
- реферати;
- есе;
- презентації результатів виконаних завдань і досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- контрольні роботи;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль: здійснюється на заняттях шляхом індивідуального та фронтального усного опитування, бліц-опитування; письмових самостійних робіт (есе, рефератів, написання тематичних глосаріїв тощо); ведення термінологічного словника; виконання практичних (індивідуальних та групових) завдань; підготовки і захисту відповідних схем, таблиць, діаграм, графіків; розв'язання кейсів з практичних завдань і задач-казусів; аналізу та обґрунтування (чи заперечення) судових рішень; самоконтролю тощо.

Формою підсумкового контролю є залік.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

6.1. Базова (основна)

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28.06.1996р // режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року // режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист дітей та співробітництво держав щодо міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року.-режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_365
4. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 27.11.2001р. (Ратифікована Законом України № 30-17 від 15.02.2011р //режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
5. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейних утримань від 23.11.2007 р. (Ратифіковано Законом України № 26-VII від 11.08.2013 р.)// режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112
6. Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р. (діє в Україні з 1.08.2008 р.) режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року (дата набуття чинності для України –

- 23.03.1976 року) // режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
8. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях// прийнята Резолюцією ГА ООН: від 03.12.1986 р. №41/85 // режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_131
 9. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., схвалена Генеральною Асамблеєю ООН (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року)// режим доступу www.rada.gov.ua
 10. Конвенція про правову допомогу і правовідносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах з участю держав СНД від 22 січня 1993 року. // www.rada.gov.ua
 11. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 р., укладена в рамках Співдружності Незалежних Держав // www.rada.gov.ua
 12. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
 13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
 14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
 15. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
 16. Житловий кодекс УРСР від 30.06.1983 року № 5464-X режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
 17. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
 18. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
 19. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

20. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI // режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
21. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 року №1296-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
22. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року № 1296- IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
23. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року № 2342-IV// режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
24. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623-IV// режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
25. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року № 2789-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
26. Про виконавче провадження: Закон України від 2.06.2016р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКЮ» щодо офіційного тлумачення положення частини першої ст. 61 СК України від 19.09.2012 р. № 17-рп/2012. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>
28. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF>
29. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власне імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 року № 915 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-%D0%BF>
30. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002

- року № 564 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>
31. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 565 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>
 32. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
 33. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001005>
 34. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>
 35. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 року № 1064 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-%D0%BF>
 36. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>
 37. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини при Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.09.2008 року № 510 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>
 38. Роз'яснення міністерства юстиції України «Державна реєстрація шлюбу з особами, засудженими до позбавлення

- волі» від 20.07.2011 р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0054323-11>
39. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>
40. Про затвердження Типового положення про будинок дитини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1998 року № 123 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98>
41. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.09.2004 року № 747/460 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>
42. Про затвердження Положення про порядок та умови прийому документів від іноземців, які бажають усиновити дитину: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 05.02.2007 року № 313 (у редакції наказу від 12.11.2007 року № 4041) // режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11>
43. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання. Затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>
44. Інструкція щодо порядку стягнення аліментів за кордоном. Затверджено Наказом Міністерства юстиції від 29.12.2006 р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-06>
45. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. Затверджено наказом Міністерства юстиції № 3306/5 від 11.11.2011. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11>
46. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 8.08.2008 р. №

- 905 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>
47. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності пов'язаної із захистом прав дитини. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
48. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 7.02.2014 р. «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>
49. Постанова Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
50. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 №3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного Кодексу при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
51. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>
52. Рішення ЄСПЛ від 16 липня 2015 року справа «Мамчур проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93
53. Рішення ЄСПЛ від 24 липня 2018 року справа «Вишняков проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d01
54. Рішення ЄСПЛ від 20 травня 2010 року справа «Курочкін проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_841
55. Рішення ЄСПЛ від 11 липня 2017 року справа «М.С. проти України». <https://www.familylawstudies.org.ua/uk/espl/209113ua/>

- 56.Рішення ЄСПЛ від від 20.03.2019 р справа «М.Т. проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d46
- 57.Рішення ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року справа «Савіни проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454
- 58.Рішення ЄСПЛ від від 07 травня 2009 року справа «Калачова проти Росії» https://protocol.ua/ru/vs_ktss

Підручники:

- 1.Сімейне право України [Текст]: підручник / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 519 с.
- 2.Сімейне право України// під ред О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019.- 520с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
4. Сімейне право України: Підручник / За ред.. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. - К.: Істина, 2010. - 320 с.
5. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
6. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. -К. : Знання, 2015. -375 с.
7. Ромовська З.В. Українське сімейне право: Підручник. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.
8. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.

7.2. Допоміжна

1. Аблятіпова Н.А. Правові проблеми тлумачення терміна «член сім'ї» // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 427: Правознавство. – Чернівці: Рута. – 2007. – С.59-62.

2. Аліменти. Актуальне законодавство та судова практика./ С.В. П'єтков, Д.В. Журавльов, О.Ю. Дрозд, В.Г. Дрозд. ЦУЛ., 2021, 342с.
3. Антошкіна В. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності // Право України. – 2005. – №8. – С.75-78.
4. Антошкіна В. Договірне регулювання майнових відносин подружжя // Право України. – 2005. – №3. – С.95-98.
5. Апопій І.В. Сімейне право України: навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2011. – 359 с.
6. Бичкова С., Федосєєва Т. Представництво інтересів заявника у справах про надання права на шлюб // Право України. – 2008. – №6. – С.94-99.
7. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України //Право України – 2013 р. - № 1 – С. 126-134.
8. Ваграс В.А. До питання про законодавче закріплення поняття сім'ї // Держава і право. – 2009. – №14. – С.327-332.
9. Верес І. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз Сімейного кодексу України та сімейного законодавства інших держав / І. Верес // Право України. – 2013. - № 10. - С. 97-107.
10. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства// Адвокат. – 2013. – 3(150). – 48 с. - С. 27-31.
11. Головащук А.П. Правові аспекти договору про сурогатне материнство / К.М. Головащук // Бюлетень міністерства юстиції України. - № 9. – 2013. – С. 73-78.
12. Демиденко К.Є. Характеристика сімейних правовідносин та їх встановлення між батьками і дітьми. //Держава і право. – 2008. – Вип.42 – С. 364-369.
13. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія / М.М. Дякович. – К., 2014. – 520 с.
14. Жилинкова И .В.Правовой режим имущества членов семьи :[монография] / Жилинкова И. В.–Харьков : Ксилон, 2000. – 398 с.
15. Жилинкова И. В. Брачный договор / Жилинкова И. В. –Харков : Ксилон, 2005. –174 с.
16. Жилинкова И. В. Зміст шлюбного договору: проблеми законодавства та практики його застосування // Нотаріат для вас. – 2010. – № 9. - С. 23-30.

17. Журило С.С. Регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами: питаннями теорії та практики., 2016 - 286с.
18. Кобзева Т. А. Сімейне право України : навчальний посібник / Т.А.Кобзева, В.С. Шапіро.–Суми : Сумський державний університет, 2015. –90с.// http://kafedr.at.ua/_bd/5/531.pdf
19. Коломієць А. С. Регулювання сурогатного материнства у зарубіжних країнах // Актуальні проблеми юридичної науки. - Хмельницький, 2011. -Ч. 3. -С.204–206.
20. Костенко Л. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину // Юридичний журнал. – 2005. – №7. – 83-85.
21. Красицька Л. Про поняття батьківських прав. // Право України – 2012 р. - № 8 – С.227-233.
22. Красицька Л. Розірвання шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України та інших країн / Л. Красицька // Право України. – 2013. - № 10. - С. 108-125.
23. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія / Л.В. Красицька. – К.: Видавництво Ліра-К, 2014. – 628 с.
24. Красицька Л.Оспорювання батьківства. // Юридична Україна. –2008. –№ 7.
25. Кухар А. О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення / А. О. Кухар // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2010. – Вип. 48. – С. 407–412.
26. Кухар О.Ю. Юридичні аспекти застосування сурогатного материнства // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім.Корецького В.М. НАН України. – Київ, 2010. – Вип. 49. – С. 314-320.
27. Лепех О. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя. //Право України. – 2013. - № 10 – С.85-95.
28. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект // Право України. – 2008. – №6. – С.9-13.
29. Лузан Т. Правові засади регулювання встановлення факту реєстрація шлюбу / Т. Лузан // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - № 10. - С. 39-43.

30. Майданик Р. А. Договори про утримання подружжя та дітей / Р. А. Майданик // Аномалії в цивільному праві України : навч.-практ. посіб. / відп. ред. Р. А. Майданик. – К. : Юстініан, 2007. – 912 с.
31. Майданик Р. А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство: Навчально-практичний посібник / Р. А. Майданик. – К.: Алерта, 2013.
32. Масюк В. В., Німащук М. Д. Позбавлення батьківських прав: юридичні аспекти – К. : Право, 2020, 246с.
33. Михальнюк О. В. Договори в сімейному праві України // Бюлетень міністерства юстиції України. - 2013. № 10. – С. 84-91.
34. Міненкова Н. О. Практика застосування Сімейного кодексу України щодо вирішення спорів про дітей / Н. О. Міненкова. – Х.: Харків юридичний. – 2010.
35. Москалюк В. Щодо поняття "відмова від дитини" та суміжних понять у сімейному кодексі України: Питання сімейного права // Право України. – 2008. – №5. – С. 78-81.
36. Мыхальнюк О. В. Понятие семейного договора и его место в договорной системе Украины // Альманах цивилистики: Сборник статей. – Выпуск 5. - К.: Алерта, 2012 р. – С. 456-488.
37. Некрасова О. В. Проблема субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин // Вісник Академії Адвокатури. – 2007. – №9. – С. 47-51.
38. Некрасова О. В. Договірне регулювання сімейних відносин // Право України. – 2013. - № 10. – С. 53-65.
39. Никифорак В. М. Розподіл майна подружжя як спосіб вирішення сімейного спору // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 489: Правознавство. – Чернівці: Рута. – 2008. – С. 61-67.
40. Нікітенко Р. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один із нього засуджений до позбавлення волі / Р. Нікітенко // Підприємництво, господарство і право. - 2014. - № 6. - С. 39-42.

41. Нікітюк О.М. Охорона та захист права спільної власності подружжя: нотаріат, суд, виконавче провадження. - К.: Алерта, 2018.- 208с.
42. Озель В. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права // Право України. – 2010. – №1. – С.169-174.
43. Олійник О.С. «Правовий аналіз інституту шлюбного договору за законодавством Франції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apvchzu/2008_20/authors/oliynyk.pdf
44. Онишко О. Б. Правове регулювання припинення шлюбу шляхом розлучення в окремих країнах Євросоюзу / О. Б. Онишко // Митна справа. - 2015. - № 1. - С. 25-30.
45. Процьків Н. М. Проблемні питання визначення змісту договору про сурогатне материнство. /Н.М. Процьків //Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць, Чернівці: Рута, 2015.
46. Райчук А. Розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя / А. Райчук // Юридична Україна. –2008. – № 6.
47. Риженко І.М. Правова природа договору батьків щодо утримання та участі у вихованні дитини // Вісник господарського судочинства. – 2009. – №3. – С.154-159.
48. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України.К.: Ін Юре, 2018. - 302с.
49. Романюк Я. Сімейний кодекс України: новели, судова практика застосування / Я. Романюк, В. Панасюк // Право України. - 2013. - № 10. - С. 30-44.
50. Ромовська З. Україна творить європейське сімейне право / З. Ромовська // Право України. - 2013. - № 10. - С. 9-29.
51. Сапейко Л. В., Кройтор В. А. Аліменти дітям та батькам: Монографія. —Х.: Еспада, 2008. —160 с.
52. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики.- Фенікс,2018.- 378с.
53. Современное законодательство европейских стран о фактических брачных отношениях разнополных лиц М.М.

- Виборнова, Інтернет-ресурс - <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=18&art=2438>
54. Спасибо-Фатєєва І. Правові режими майна подружжя // Право України – 2012 - № 11-12 – С. 294-304.
 55. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : [монографія] / відп. ред. Я. М. Шевченко / Р. О. Стефанчук. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.
 56. Черняк Ю. Умови визнання і виконання іноземних судових рішень про стягнення аліментів (в аспекті міжнародних договорів України). // Право України. – 2010 р. - № 4. – С. 292-298.
 57. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: монографія. – К., 2016. – 434.
 58. Юровська Г. Даценко В.М., Гуцал Л.В. « 93 питання з сімейного права. Посібник для суддів» - К. Алерта, 2020 – 90с.
 59. Явор О. Категорія юридичних фактів у сімейному праві: теоретичне і практичне значення / О. Явор // Право України. - 2016. - № 3. - С. 229-235.
 60. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / О. А. Явор. – Х. : Право, 2016. – 352 с.
 61. Якименко О.О. Майно подружжя. Судові спори. – Консоль, 2017. – 616с.
 62. Children Act 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> (*відносини батьків та дітей*)
 63. Code civil. Version consolidée au 1 septembre 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr>
 64. Anemona Hartocollis. Married or Not, Gay Couple's Separation Agreement Is Held Valid. – January 9, 2007. – Режим доступу: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9D07E2D71530F93AA35752C0A9619C8B63>
 65. Argentina defies Catholic Church and becomes first Latin America country to legalise gay marriage. Mail Foreign Service (July 15,

- 2010). *Daily Mail*. UK. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1294939/Argentina-legalises-gay-marriage.html>
66. California Family Code // [Електронний ресурс] // Офіційний сайт законодавства штату Каліфорнія: // режим доступу <http://www.leginfo.ca.gov>.
67. Child Citizenship Act of 2000 U.S. [Електронний ресурс].-Режим доступу:
<http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=ru%7Cuk&u=http://pr.estok.ru/r/child-citizenship-act-of-4d.html&ei=PybDULZ6jeO1BvjWgcgJ>
68. Children's Homes Regulations, 1991. – 22 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.legislation.gov.uk/ukxi/1991/1506/contents/made>

8. Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України – www.rada.gov.ua
2. Єдиний державний реєстр судових рішень України – www.reyestr.court.gov.ua/
3. Міністерство юстиції - <https://minjust.gov.ua/>

ТЕМИ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І КАЗУСИ

Поняття сімейного права. Сімейні правовідносини.

1. Поняття сімейного права.
2. Предмет сімейного права. Характерні риси й особливості відносин, що регулюються сімейним правом.
3. Метод регулювання сімейно-правових відносин.
4. Принципи сімейного права.
5. Історія розвитку сімейного права України.
6. Структура та джерела сімейного права.
7. Місце сімейного права в системі сучасного права України.
8. Місце міжнародно-нормативних актів у системі сімейного законодавства.
9. Сімейні правовідносини: поняття, види, суб'єкти та об'єкти.
10. Правоздатність та дієздатність у сімейному праві.
11. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.
12. Здійснення та захист сімейних прав.
13. Строки в сімейному праві.

Контрольні запитання та завдання для самостійного вивчення

1. Визначте основні завдання сімейного права.
2. Дослідіть вплив норм канонічного права на формування та розвиток українського сімейного права.
3. Охарактеризуйте підстави виникнення сім'ї. Проведіть класифікацію юридичних фактів у сімейних правовідносинах.
4. Назвіть форми державної підтримки сім'ї.
5. Які відносини між членами сім'ї знаходяться поза сферою дії сімейного законодавства?
6. Чи допускаються законом обмеження прав фізичних осіб в сімейних відносинах?
7. Що таке рідство та свояцтво? В чому полягає їх юридичне

значення.

8. До яких правовідносин між членами сім'ї може застосовуватися цивільне законодавство. За яких умов це допускається.
9. Які підстави застосування до сімейних правовідносин норм міжнародного права?
10. Розкрийте принцип пріоритетного застосування правил міжнародних договорів до сімейних правовідносин.
11. У яких випадках участь органів опіки та піклування обов'язкова при розгляді сімейних спорів?

Практичні завдання:

1. Обґрунтуйте свою позицію: чи є сімейне право самостійною галуззю права або складовою частиною цивільного права?
2. Визначте випадки заборон і дозволів, передбачених Сімейним кодексом України.
3. Наведіть приклади застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних правовідносин.
4. Проаналізуйте вплив рішень ЄСПЛ на судову практику в сфері сімейних правовідносин.
5. Складіть проект договору про спільне проживання та ведення спільного господарства (конкубінат).

Задача 1

У науковій статті зазначалося, що обсяг дієздатності в сімейному праві співпадає з дієздатністю в цивільному праві і суб'єктами сімейних правовідносин можуть бути лише повністю дієздатні особи.

Чи погоджуєтеся Ви з даними твердженнями? Обґрунтуйте свою відповідь з посиланнями на норми законодавства.

Задача 2

До адвоката звернулася М. Дев'ять років вона перебувала у шлюбі з К. Пізніше шлюб був розірваний у судовому порядку. Через 1 рік після розірвання шлюбу на підставі рішення суду був

здійснений розподіл спільної сумісної власності М. і К. Минулого місяця (через 5 років після розірвання шлюбу) М. дізналася, що К. під час шлюбу придбав акції гірничодобувного заводу за рахунок коштів, отриманих в якості премії за виробничі досягнення. М. хоче дізнатися, чи може вона претендувати на вказані акції, дивіденди.

Яку відповідь надасть адвокат?

Чи можна до даних правовідносин застосовувати норми, які регулюють позовну давність?

Відповідь обґрунтуйте з посиланням на норми законодавства та судову практику.

Задача 3

С. звернулася до суду із заявою про обмеження цивільної дієздатності Ш., з яким вона проживає разом 7 років без реєстрації шлюбу. У заяві С. вказала, що Ш. останній рік зловживає спиртними напоями, виносить з квартири цінні речі, а кошти від їх продажу витрачає на придбання алкоголю, застосовує насилля до неї. В судовому засіданні адвокат заявив, що С. не має права ставити питання про обмеження дієздатності Ш., оскільки відсутня умова – ставлення сім'ї в тяжке матеріальне становище і С. не є членом сім'ї Ш. На заперечення адвоката С. указала, що вони ведуть спільне господарство, спільно відпочивають, мають спільний бюджет.

Дайте визначення сім'ї в юридичному та соціальному розумінні. Чи існує легальне визначення «сім'я», «член сім'ї»?

Вирішіть ситуацію по суті.

Задача 4

ФОП Р. звернулася до господарського суду з позовом до ТОВ про відшкодування збитків у зв'язку з неналежним виконанням договору підряду. У позовній заяві Р. також просила стягнути витрати на правничу допомогу. Позов Р. було задоволено в повному обсязі. ТОВ оскаржило рішення суду першої інстанції в частині відшкодування витрат на правничу допомогу, оскільки адвокатом Р. виступав її чоловік., а тому відсутні підстави для оплати його послуг і кошти сплачені за надання правничої допомоги не вибували з їх спільної власності.

У відзиві на апеляційну скаргу Р. вказала, що в даному випадку між подружжям існували не сімейні правовідносини, а виникли цивільно-правові відносини, які регулюються Цивільним кодексом України та Законом про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Проаналізуйте позиції сторін спору.

Положення якого законодавства застосовується до даних правовідносин?

Вирішіть спір по суті.

Література: Нормативна база

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.
3. Конституція України від 28.06.1996р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. «Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1.07.2010 р. режим доступу. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
10. Рішення Конституційного Суду України від 3.06.1999 р. №5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text>.

Основна література:

1. Дзера О.В. Сімейне право України. – К.: Юрінком Інтер, 2019 р. – 520 с.
2. Сімейне право України [Текст]: підручник / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 519 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
4. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
5. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
6. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. -К. : Знання, 2015. -375 с.

Допоміжна література:

1. Аблятіпова Н.А. Правові проблеми тлумачення терміна «член сім'ї» // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 427: Правознавство. – Чернівці: Рута. – 2007. – С.59-62.
2. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України //Право України – 2013 р. - № 1 – С. 126-134.
3. Ватрас В.А. До питання про законодавче закріплення поняття сім'ї // Держава і право. – 2009. – №14. – С.327-332.
4. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: монографія / М.М. Дякович. – К., Істина, 2014. – 520 с.
5. Некрасова О.В. Проблема субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних

- відносин // Вісник Академії Адвокатури. – 2007. – №9. – С.47-51.
6. Озель В. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права // Право України. – 2010. – №1. – С.169-174.
 7. Ромовська З. Україна творить європейське сімейне право / З. Ромовська // Право України. – 2013. – №10. – С. 9 – 29.
 8. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду) : монографія / О. В. Соловійов. -К. : АОК, 2012. -164 с
 9. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку неповного цивільного судочинства. – К. Алерта, 2016р. – 434с.
 10. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / Харків : Право, 2016. 352 с. С. 146.

Шлюб

1. Поняття шлюбу за сімейним законодавством України.
2. Умови укладення шлюбу.
 - 1) юридичний зміст взаємної згоди осіб, які вступають у шлюб.
 - 2) шлюбний вік. Підстави та юридичні наслідки його зниження.
3. Перешкоди для укладення шлюбу.
4. Порядок укладення шлюбу. Державна реєстрація укладення шлюбу. Значення державної реєстрації шлюбу.
5. Особливості укладення шлюбу із засудженими.
6. Особливості укладення шлюбу із іноземним елементом.
7. Недійсність шлюбу:
 - 1) підстави та порядок визнання шлюбу недійсним;
 - 2) особи, які мають право вимагати визнання шлюбу недійсним;
 - 3) обставини, які усувають недійсність шлюбу;

- 4) права особи, яка не знала, що перебуває в недійсному шлюбі;
- 5) правові наслідки визнання шлюбу недійсним.

Контрольні питання для самостійного вивчення

1. Визначте юридичні ознаки шлюбу.
2. Як співвідноситься Розпорядження КМУ від 13 липня 2016 р. № 502-р Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу та норми Сімейного кодексу?
3. Визначте підстави та порядок медичного обстеження наречених.
4. Перерахуйте обставини, які виключають недійсність шлюбу.
5. Які існують перешкоди для укладення шлюбу?
6. За яких умов один з подружжя може вважатися добросовісним?

Практичні завдання:

Складіть проекти:

- заяви про надання права на шлюб;
- позовної заяви про визнання шлюбу недійсним;
- позовної заяви про застосування правових наслідків недійсного шлюбу.

Задача 1

В один із органів ДРАЦСу звернулись із заявою про реєстрацію шлюбу Д. та В., указавши, що фактично вони проживають однією сім'єю протягом 7 років і мають спільну дитину, хоча В. не записаний її батьком, ведуть спільне господарство, мають спільний бюджет. Орган ДРАЦСу прийняв заяву і через два дні зареєстрував шлюб між Д. та В. . При державній реєстрації шлюбу В., будучи військовозобов'язаним, змінив своє прізвище на прізвище дружини.

Чи має право орган ДРАЦСу зареєструвати такий шлюб у день подачі заяви?

Чи повинно бути вказано в актовій книзі про державу реєстрацію шлюбу, що особи, які вступають в шлюб мають спільну дитину?

Чи повинен ДРАЦС сповістити військкомат про зміну прізвища військовозобов'язаного В.?

Які дії зобов'язаний здійснити орган ДРАЦСу при прийнятті заяви про реєстрацію такого шлюбу?

Задача 2

Неповнолітня Б. народила дитину в 16 років. Відомості про батька дитини записані зі слів матері. У 17 років Б. разом з 20-річним Ж. вирішили подати заяву до органів РАЦСу про реєстрацію шлюбу. Орган РАЦСу відмовився прийняти заяву, оскільки Б. є неповнолітньою і її батьки заперечують проти укладення такого шлюбу. Б. звернулася до адвоката з проханням допомогти оскаржити відмову органів РАЦСу, вважаючи, що вона є повністю дієздатною, а тому має право укласти шлюб без згоди батьків.

Яку консультацію повинен дати Б. адвокат?

Задача 3

70-річний Ш. зареєстрував шлюб з подругою своєї онуки 20-річною А. Через 1 місяць після реєстрації шлюбу в результаті передозування стимулюючих засобів Ш. помер. Його діти від першого шлюбу пред'явили позов про визнання шлюбу їх батька та А. недійсним. Позов вони обґрунтовували такими доказами:

- між Ш. та А велика різниця у віці, що робить їх відносини неможливими
- А. матеріально не забезпечена і завдяки шлюбу покращила свої житлові умови проживання та розв'язала майнові проблеми, що свідчить про корисливі мотиви реєстрації шлюбу
- за розповідями знайомих А., остання вела аморальний спосіб життя.

У відзиві на позовну заяву А. вказала, що кохала свого чоловіка, а його рідні хочуть лише одного - виключити її з числа спадкоємців за законом. Крім того, діти померлого не мали

процесуального права пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним.

Проаналізуйте доводи сторін.

Визначте коло суб'єктів, які мають право звертатися до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним.

Які наслідки можуть настати у випадку визнання такого шлюбу недійсним?

Вирішіть спір по суті.

Чи зміниться рішення суду у випадку, якщо рідні до смерті Ш. не знали про укладення ним шлюбу?

Задача 4

Десять років назад М. залишив свою родину – дружину та сина Т. і виїхав до іншого місто. При цьому шлюб не був розірваний, але М. матеріально не підтримував сім'ю та не цікавився життям сина. Два роки тому померла мама Т., у квітні цього року він дізнався, що у вересні минулого року помер і його батько М.. Т. негайно звернувся до нотаріуса з заявою про прийняття спадщини. Однак нотаріус заявив, що свідоцтво про право власності на спадщину вже видано новій дружині М. – С. і їх спільному малолітньому сину В.

Т. звернувся до суду про визнання недійсними шлюбу, свідоцтва про право на спадщину і про визнання за ним права власності на все майно, яке залишилося після смерті батька.

Суд частково задовольнив позов Т., визнав за ним 1/3 частини спадщини. У задоволенні інших вимог Т. було відмовлено. Т. оскаржив рішення суду.

Складіть проєкт рішення суду апеляційної інстанції.

Чи існують підстави для визнання недійсним шлюбу М. та С.?

Чи впливає визнання шлюбу недійсним на спадкові правовідносини?

За яких умов Т. є належним позивачем у справі про визнання шлюбу недійсним?

Чи вплине визнання шлюбу недійсним на правовий статус малолітнього сина В.?

Задача 5

К. і П. подали до органів ДРАЦС заяву про реєстрацію шлюбу. Але за три дні до весілля вони посварилися і наречена К. відмовилася одружуватися. І тому весілля не відбулося. Через місяць П. подав позов до суду з вимогою відшкодувати збитки, спричинені відмовою зареєструвати шлюб, оскільки витрати, пов'язані з весіллям були оплачені. Також П. вимагає від К. повернути дарунки, які він подарував їй до весілля і компенсувати моральну шкоду, пов'язану з відмовою від весілля.

Чи підлягають задоволенню вимоги П.? Обґрунтуйте відповідь з посиланням на норми законодавства.

Яка юридична доля подарунків, переданих до реєстрації шлюбу?

Задача 6

М. звернувся до суду з позовом про визнання недійсним шлюбу, зареєстрованого між його сином Г. та З. У позовній заяві він вказав, що даний шлюб було укладено рік тому без наміру створити сім'ю. Крім того, на обґрунтування своїх вимог позивач зазначає, що син у момент укладення шлюбу не розумів значення своїх дій в силу наявного онкозахворювання і прийому сильнодіючих знеболюваних препаратів. Відповідачка скористалася такою ситуацією і застосовуючи психологічний тиск, маніпуляції, погрози покінчити життя самогубством примусила Г. одружитися. Відповідачка З. переслідувала мету – стати спадкоємицею. Після укладення шлюбу відповідачка зареєструвалася в квартирі Г., але постійно ініціювала сварки, не ночувала вдома, не доглядала важкохворого Г. Через вісім місяців Г. помер.

Чи підлягають задоволенню вимоги М.? Обґрунтуйте відповідь з посиланням на норми законодавства.

Які наслідки настають у випадку визнання шлюбу недійсним?

Чи існує можливість позбавити З. права на спадщину?

Чи зміниться рішення суду, якщо Г. склав заповіт на користь З.

Задача 7

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. чи має право мати нареченого звернутися до органів ДРАЦС з заявою про заборону реєстрації шлюбу її сина з жінкою, яка має психічні захворювання, про які їй стало відомо з приватних джерел?
2. Ж. зареєстрував шлюб з М. у стані алкогольного сп'яніння. Про те, що він перебуває у шлюбі, усвідомив через місяць під час укладення кредитного договору та договору застави. Однак він не встиг подати заяву про визнання шлюбу недійсним, оскільки через тиждень він загинув у ДТП. Чи має право син Ж. визнати шлюб недійсним?
3. С. і М. дізналися, що вони не рідні брат і сестра (М. усиновили батьки С.) і подали заяву до органів ДРАЦС про реєстрацію шлюбу. Органи ДРАЦС відмовилися зареєструвати шлюб на тій підставі, що усиновлення не скасоване і фактично вони є родичами. Чи є підстави для оскарження відмови органів ДРАЦС?
4. Ю. та Ф. подали заяву про реєстрацію шлюбу. Однак Г. також звернулася до органів ДРАЦС і повідомила, що вона спільно проживає з Ф. останніх 7 років, вони мають спільного сина (5 років), батьком якого записаний Ф., ведуть спільне господарство, зареєстрували церковний шлюб, а тому просить не реєструвати шлюб Ф. і Ю.. Органи ДРАЦС відмовилися зареєструвати шлюб. Чи є підстави для оскарження відмови органів ДРАЦС?
5. Напередодні укладення шлюбу Р. дізналася, що її наречений Б. перебуває у фактичних шлюбних відносинах з іншою жінкою, має дитину і відбував покарання в місцях позбавлення волі за хуліганство. Через це вона відмовилася реєструвати шлюб з Б. і вимагає компенсації моральної шкоди.

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

***Література:
Нормативна база:***

1. Конституція України режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року // режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866- IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
5. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI // режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
6. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 року № 1296- IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
7. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року № 1296- IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №324. – Ст. 422.
8. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 року № 1064 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-%D0%BF>
9. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. Затв. наказом Міністерства юстиції України 18.10.2000 р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00/card2#Card>.
10. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF#Text>
11. Розпорядження КМУ від 13 липня 2016 р. № 502-р Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80#Text>.
12. Роз'яснення міністерства юстиції України «Державна реєстрація шлюбу з особами, засудженими до позбавлення

- волі» від 20.07.2011 р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0054323-11>
13. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>
 14. Рішення ЄСПЛ від 08.12. 2016 року СПРАВА «ЧЕРНЕЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF CHERNETSKIY v. UKRAINE) Заява № 44316/07) режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d7.

Основна література:

1. Дзера О.В. Сімейне право України. – К.: Юрінком Інтер, 2019 р. – 520 с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
3. Сімейне право України [Текст]: підручник / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 519 с.
4. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
5. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
6. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. -К. : Знання, 2015. -375 с.

Допоміжна література:

1. Григоренко А.В. Шлюбні Відносини. Укладення та припинення шлюбу. Законодавство. Міжнародні Конвенції.

Судова практика. Методичні рекомендації. Роз'яснення.-К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 264с.

2. Дутко А. О. Шлюб як юридична конструкція: реалії та перспективи / А. О. Дутко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 855. – С. 398-403
3. Кожевникова В.О. Іноземні шлюби українських громадян: проблематика укладення та визнання. Монографія – Х.: Харків юридичний, 2013 .- 184с.
4. Кожевникова В. Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити сім'ю// Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №8. – С.32-34.
5. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія / Оксана Іванівна Сафончик ; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". – Одеса : Фенікс, 2018. – 375с.

Припинення шлюбу

1. Поняття, підстави та порядок припинення шлюбу.
2. Розірвання шлюбу в органах РАЦСу за спільною заявою подружжя.
3. Розірвання шлюбу в органах РАЦСу за заявою одного з подружжя.
4. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
5. Питання, які вирішуються судом при винесенні рішення про розірвання шлюбу.
6. Момент припинення шлюбу. Правові наслідки припинення шлюбу.
7. Особливості розірвання шлюбу з іноземними громадянами.
8. Поновлення шлюбу.
9. Встановлення режиму окремого проживання подружжя. (інститут сепарації). Підстави, порядок та правові наслідки встановлення режиму окремого проживання.

Практичні завдання:

Складіть проекти

- спільної заяви до суду про розірвання шлюбу;
- позовної заяви про розірвання шлюбу;
- позовної заяви про встановлення режиму окремого проживання.

Задача 1

До органу ДРАЦСу звернулася М. із заявою про розірвання шлюбу її сина Ф. і його дружини О. До заяви М. додала рішення суду про визнання її сина недієздатним і призначення її опікуном. Також вона заявила, що невістка ніде не працює і живе на пенсію по інвалідності сина. Орган ДРАЦСу викликав О. для з'ясування думки про розірвання її шлюбу. О. повідомила, що не бажає розірвання шлюбу, не працює вона тимчасово, з чоловіком живуть добре і чекають на дитину. Шлюб Ф. і О. був розірваний на підставі рішення органу ДРАЦСу.

Проаналізуйте правовий статус опікуна М. у даних правовідносинах.

Чи мав право орган ДРАЦСу викликати О.?

Чи відповідає рішення органу ДРАЦСу чинному законодавству (відповідь обґрунтуйте).

Чи зміниться рішення, якщо М. подасть заяву до суду?

Задача 2

Подружжя П. звернулося до органу ДРАЦСу з заявою про розірвання шлюбу. В період шлюбу дружина усиновила сина своєї подруги, яка загинула в результаті ДТП, при цьому її чоловік дав згоду на усиновлення. На момент подання заяви дитині виповнилося 14 років. На цій підставі подружжю П. було відмовлено в розірванні шлюбу в адміністративному порядку. Подружжя П. звернулося до суду з аналогічною заявою. В прийнятті заяви також було відмовлено, оскільки подружжя не має спільних неповнолітніх дітей, а тому відсутні підстави для розгляду їх заяви в судовому порядку. І тому шлюб має бути розірваний в адміністративному порядку.

Чи правомірна відмова органу ДРАЦСу?

Чи правомірна відмова суду? Відповідь обґрунтуйте з посиланням на норми законодавства.

Яким чином можна оскаржити такі відмови?

Які дії необхідно вчинити подружжю П. для розірвання шлюбу?

Задача 3

До органу ДРАЦСу звернулося із заявою про розірвання шлюбу подружжя В., яке мало повнолітніх дітей. Спільно нажите ними майно було поділено за взаємною згодою. Однак в органі ДРАЦСу подружжю в реєстрації розірвання шлюбу було відмовлено, оскільки, на думку працівників органу ДРАЦСу, вони не надали достатньо обґрунтованих доказів неможливості збереження сім'ї.

Чи мав право орган ДРАЦСу відмовити подружжю В. у реєстрації розірвання шлюбу?

Куди можуть бути оскаржені дії посадових осіб органу ДРАЦСу?

Задача 4

М. після сімейної сварки з чоловіком С. поїхала на заробітки в Італію і не повідомила свою нову адресу. Два роки від неї не було жодних відомостей, двоє неповнолітніх дітей залишилися проживати у бабусі. Її чоловік С. фактично створив нову сім'ю. С. та його нова обраниця чекали на дитину і вирішили зареєструвати шлюб. С. звернувся до суду про розірвання шлюбу з М. В суді не прийняв заяву, мотивуючи тим, що в позовній заяві не вказано місце проживання відповідачки. С. та не визначено місце проживання дітей після розірвання шлюбу. С. звернувся за консультацією до адвоката з питанням про можливість та процедуру розірвання шлюбу.

Яку консультацію повинен дати адвокат?

Який спосіб обрати для швидшого припинення шлюбу?

За яких умов можливий розгляд справи про розірвання шлюбу без участі відповідача?

Визначте перелік обставин, якими зможе обґрунтувати С. вимогу про розірвання шлюбу.

Задача 5

К. звернулася до суду з позовом про розірвання шлюбу, в якому вказала, що 5 років тому між нею та Ю. був укладений шлюб. Від даного шлюбу народилася донька. Одруження виявилось невдалим, шлюбні відносини між позивачкою та відповідачем фактично припинилися. Вона з донькою проживає у своїх батьків. Вимог майнового характеру до відповідача К. не пред'являє. На підставі рішення суду шлюб між К. і Ю. був розірваний. Місце проживання дитини визначено з матір'ю.

Відповідач Ю. з рішенням суду не погодився і подав апеляційну скаргу, в якій указав на необґрунтованість і невідповідність законодавству рішення суду першої інстанції. Зокрема, в апеляційній скарзі він указав, що суд не повно з'ясував фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, не врахував наявність малолітньої дитини і не вжив заходів до примирення сторін. Також він вважає, що розірвання шлюбу лише нашкодить їм та їхній доньці.

Проаналізуйте рішення суду першої інстанції на відповідність нормам законодавства.

Яке значення має вживання заходів до примирення сторін?

Чи підлягає апеляційна скарга Ю. задоволенню?

Вирішіть спір по суті.

Проаналізуйте судову практику щодо вживання заходів до примирення сторін.

Задача 6

К. пропав безвісти внаслідок аварії на морі. На протязі шести місяців до дому він не повернувся і жодних відомостей про нього не було відомо. Дружина звернулася до суду з заявою про оголошення К. померлим. Через п'ять років після винесення рішення суду син К. випадково зустрів батька в столиці. Як вияснилося, батька врятували рибалки, але він втратив пам'ять. Рік він лікувався, а згодом отримав новий паспорт і одружився. Однак друга дружина трагічно загинула в ДТП. Після зустрічі з сином до К. поступово почала повертатися пам'ять і він вирішив поновити свій шлюб з першою дружиною. Для цього вони звернулися до суду про скасування рішення про оголошення К. померлим. Орган ДРАЦСу поновив їх шлюб. Через два роки

дружина К. звернулася до суду з заявою про розірвання шлюбу через відсутність взаєморозуміння і взаємоповаги один до одного. В свою чергу К. звернувся з зустрічним позовом про поділ майна подружжя набутого за весь час шлюбу в тому числі і в період їх окремого проживання.

Чи були підстави для винесення рішення суду про оголошення К. померлим?

Чи правомірно орган ДРАЦСу поновив шлюб?

Чи має право К. вимагати поділ майна подружжя набутого за весь час шлюбу в тому числі і в період їх окремого проживання?

Задача 7

У вересні 2021 року громадянка Марченко Анастасія Іванівна звернулася в суд з позовом до Марченка Леоніда Петровича про розірвання шлюбу. У позовній заяві посилалася на те, що 25.10.2010 року зареєструвала шлюб з відповідачем у Відділі реєстрації актів цивільного стану і взяла його прізвище. У шлюбі народилося двоє дітей: Марченко Марія 3.08. 2011 р.н. та Марченко Андрій 12.03. 2013 р.н., які проживають з нею.

Сімейне життя з відповідачем не склалося через різні та несумісні характери. Між ними часто виникали сварки, що привело до того, що вони припинили сімейно-шлюбні відносини та ведення спільного господарства і більше шести місяців разом не проживають. Подальше перебування у шлюбі є неможливе, зважаючи на повну відсутність почуття взаємної поваги, розуміння та взаємодопомоги. Відповідач безвідповідального ставиться до сім'ї, а збереження шлюбу суперечитиме інтересам її та дітей.

У позовній заяві Марченко А.І. просила розірвати шлюб між нею та відповідачем, зареєстрований 25.10.2010 року у Відділі реєстрації актів цивільного стану, актовий запис №121, після розірвання шлюбу залишити шлюбне прізвище Марченко та залишити дітей на виховання у неї.

У відзиві на позовну заяву відповідач Марченко Л.П. просить відмовити в задоволенні позову. Відповідач заперечує звинувачення позивачки, вказуючи на їх безпідставність, у тому числі, посилається на те, що сім'я у них не розпалася, вони

проживають разом і ведуть спільно домашнє господарство. Відповідач змушений був залишити тимчасово сїм'ю на вимогу позивачки. Позов про розірвання шлюбу вона подавала для того, щоб на майбутнє укласти фїктивний шлюб з громадянином Румунії й отримати громадянство Румунії. Також він просить залучити до участі у справі доньку Марченко Марію.

Які докази для обґрунтування своєї позиції можуть надати позивач і відповідач?

Чи можливо в даній ситуації залучити до участі в судовому розгляді дітей?

Чи впливає розірвання шлюбу на правове становище дітей?

Як визначити місце проживання дітей, якщо батьки не врегулювали дане питання в окремому договорі?

Які способи для збереження шлюбу може використати суд?

Чи є зазначені обставини підставою для розірвання шлюбу?

Які настануть наслідки у випадку розірвання шлюбу?

Вирішіть спір по суті.

Задача 8

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. Чи законне рішення суду про розірвання шлюбу, якщо справу розглянуто без участі відповідача, який не з'явився без поважних причин?
2. Чи мали право працівники органу ДРАЦСу відмовити подружжю Р. у реєстрації розірвання шлюбу на тій підставі, що вони не пред'явили достатньо обґрунтованих доказів неможливості збереження сїм'ї.
3. М. хоче звернутися до суду з позовом до З. про встановлення режиму окремого проживання. Які аргументи може використати М.?
4. Чи впливає наявність дитини на розірвання шлюбу в органах ДРАЦСу, якщо чоловік (біологічний батько) не записаний батьком у свідоцтві про народження дитини?

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

Контрольні питання для самостійного вивчення

1. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності за правовими наслідками.
2. Особливості розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях.
3. Зміна статі як підстава припинення шлюбу.
4. Підстави розмежування припинення шлюбу та визнання шлюбу недійсним.
5. Особливості розірвання шлюбу в період вагітності дружини та протягом року з моменту народження дитини.
6. Значення свідоцтва про розірвання шлюбу.
7. Можливість застосування та значення строку для примирення подружжя.
8. Скасування рішення суду про розірвання шлюбу.
9. Юридичні наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Література:
Нормативні акти:

1. Конституція України Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
7. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 року № 1296-IV Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

8. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
9. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
10. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про: право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Верховного Суду України від 21.12.2007 р Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>

Підручники:

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. – 520с.
2. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
3. Сімейне право України [Текст] : підручник / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзера. 2-ге вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
4. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
5. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша - К. : Знання, 2015. 375 с.

Допоміжна література:

1. Євко В. Режим окремого проживання подружжя (сепарація): проблеми та перспективи. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 11. С.3-7. 18.Кириченко Т.С. Механізм розірвання шлюбу внаслідок неможливості його подальшого існування як союзу між чоловіком і жінкою (унаслідок зміни

- статі одного із подружжя). Право і суспільство. 2019. № 3.С.92-98.
2. Білик О.О. Інститут окремого проживання подружжя в сімейному праві: порівняльноправовий аспект: монографія. Київ : Знання України, 2017. 259 с.
 3. Красицька Л. Розірвання шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України та інших країн / Л. Красицька // Право України. – 2013. - № 10. - С. 108-125.
 4. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом і договором : монографія / Л. В. Липець. – К., 2013. – 192 с.
 5. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики.- К., Фенікс,2018.- 378с.
 6. Соболев О. Право на батьківство та материнство: виклики часу// Підприємництво, господарство і право. – 2021. – №3. – С.65-69.
 7. Спектор О. Розірвання шлюбу у порядку позовного провадження // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – №12. – С.58-64.
 8. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: монографія. – К., 2016. – 434

Особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя

1. Особисті немайнові правовідносин подружжя.
 - 1.1. Поняття та значення особистих немайнових правовідносин подружжя.
 - 1.2. Види особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.
2. Законний режим майна подружжя
 - 2.1 Особиста приватна власність одного з подружжя
 - 2.2 Спільна сумісна власність подружжя.
3. Договірний режим майна подружжя.
 - 3.1 Види договорів, які укладаються між подружжям.
 - 3.2 Поняття та порядок укладення шлюбного договору.
 - 3.3 Зміст шлюбного договору.
 - 3.4 Зміна та розірвання шлюбного договору.

- 3.5 Визнання шлюбного договору недійсним.
- 4. Поділ спільного майна подружжя.
 - 4.1 Підстави і порядок поділу спільного майна подружжя.
 - 4.2 Способи поділу майна в судовому порядку.
 - 4.3 Договір про поділ майна подружжя.
- 5. Відповідальність подружжя за зобов'язаннями. Підстави, порядок та умови звернення стягнення на майно подружжя.
- 6. Майнові відносини жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, за умови, що вони не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою.
- 7. Аліментні зобов'язання подружжя.
 - 7.1 Право одного з подружжя на утримання.
 - 7.2 Право на утримання після розірвання шлюбу.
 - 7.3 Способи надання утримання одному з подружжя.
 - 7.4 Позбавлення права одного з подружжя права на утримання або обмеження його певним строком.

Практичні завдання:

1. Складіть проєкт шлюбного договору
2. Складіть позовну заяву про поділ майна подружжя.
3. Складіть проєкт договору про поділ майна подружжя.

Задача 1

Ш. звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу з Ю. і повернення Ю. дошлюбного прізвища. У позовній заяві він указав, що дружина веде аморальний спосіб життя, зловживає спиртними напоями, азартними іграми, ніде не працює, не веде домашнє господарство і від його імені позичає грошові кошти. Ш. публічна особа і поведінка його дружини негативно впливає на його репутацію. Довгий період часу він намагався переконати дружину змінити свою поведінку, однак результату не було. До позовної заяви Ш. додав договір, укладений до реєстрації шлюбу, за яким Ю. зобов'язувалася у випадку розірвання шлюбу повернути собі дошлюбне прізвище.

Проаналізуйте аргументи позивача.

Яке правове значення має договір, укладений подружжям до реєстрації шлюбу?

Яке рішення має винести суд?

Задача 2

При реєстрації шлюбу О. вирішила залишити дошлюбне прізвище. Однак через місяць під впливом чоловіка вона вирішила змінити його на прізвище чоловіка. По спливу трьох років подружжя подали заяву в орган ДРАЦСу про розірвання шлюбу, а також О. просила повернути їй дошлюбне прізвище. Прогнання О. було задоволено.

Чи мала право О. після реєстрації шлюбу змінювати своє прізвище на прізвище чоловіка? Якщо так, то в якому порядку?

Чи правомірно орган ДРАЦС повернув О. дошлюбне прізвище?

Задача 3

До суду звернулася колишня дружина М. з позовом про визнання договору іпотеки будинку недійсним. У позовній заяві вона зазначила, що у шлюбі подружжям був придбаний будинок і оформлений на чоловіка. Через три роки подружжя розірвали шлюб і розпочали поділ майна. У договірному порядку майно поділити не вдалося, а тому виник спір з приводу поділу спільного майна. Паралельно чоловік із третьою особою уклав договір позики на суму 3 млн. грн. та для забезпечення повернення позики – договір іпотеки, предметом якого став спірний будинок. Свої вимоги вона обґрунтовувала відсутністю згоди на іпотеку спільного майна. На заперечення позову чоловік указував, що він є титульний власник будинку і надав нотаріусу заяву про те, що він не перебуває у шлюбі на момент укладання договору іпотеки, тобто діяв добросовісно і кредитора в оману не вводив.

Визначте коло відносин, які виникли в даній ситуації.

Яка позовна давність застосовується до відносин про поділ майна подружжя?

Яке правове значення має згода одного з подружжя на укладення правочинів іншим з подружжя?

Вирішіть справу по суті.

Задача 4

Шлюб подружжя Ч. був припинений на підставі рішення суду. Дружина вирішила звернутися з позовом про поділ спільного сумісного майна, зокрема квартири й автомобіля. У судовому засіданні було з'ясовано, що автомобіль не перебував у власності подружжя. Вони придбали автомобіль, однак через відсутність коштів на переоформлення транспортного засобу продавець авто та його нові власники вирішили оформити довіреність на розпорядження автомобілем на ім'я чоловіка. При цьому обидві сторони правочину усвідомлювали, що насправді укладають договір купівлі-продажу. Крім того, перед розірванням шлюбу автомобіль без її згоди проданий та перереєстрований на брата чоловіка. У зв'язку з даними обставинами дружина звернулася ще з одним позовом у якому просила визнати недійсним договір купівлі-продажу автомобіля, укладений між її чоловіком та його братом, натомість визнати дійсним договір, на підставі якого майно було набуто у власність. А також позивач просила визнати автомобіль об'єктом спільної сумісної власності подружжя, набутим за час шлюбу, і компенсувати їй половину вартості автомобіля.

Визначте коло відносин, які виникли в даній ситуації.

Який порядок укладення одним із подружжя договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню, а також договорів, предметом яких є цінне майно?

Вирішіть спір по суті.

Задача 5

Подружжя Ж. перебували в шлюбі 15 років. У період шлюбу дружина приватизувала земельну ділянку для садівництва в селі, де вона проживала до шлюбу. Через рік після розірвання шлюбу чоловік дізнався, що ділянку було продано сусіду. Чоловік звернувся до суду з позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу земельної ділянки з застосуванням наслідків недійсності правочину, а також про визнання за ним $\frac{1}{2}$ частки у

праві власності на вказану земельну ділянку. Заперечуючи проти заявлених вимог відповідачка вказала, що спірна земельна ділянка дійсно була придбана в період шлюбу, але на безоплатній основі, тому є її особистою приватною власністю, поділу підлягає лише майно, яке є в натурі, а дана земельна ділянка на момент пред'явлення позову не перебувала у її власності, фактично земельною ділянкою користувалися її батьки, які проживали в селі.

Визначте коло відносин, які виникли в даній ситуації.

Чи належить земельна ділянка до спільної сумісної власності подружжя?

Як новий власник земельної ділянки може захистити свої права?

Вирішіть спір по суті.

Задача 6

У березні Д. звернулася до суду з позовом до К. про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання права на спадкування за законом.

Суд установив, що останні десять років Д. проживала з П. (батьком відповідача) як чоловік і дружина, вони вели спільне господарство, мали спільний бюджет, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки. У грудні минулого року П. помер. Після його смерті відкрилась спадщина, до складу якої входить квартира, приватизована П. за п'ять років до смерті, автомобіль, придбаний рік тому, земельна ділянка площею 0,15 га що отримана померлим за договором дарування, за рахунок спільного майна сформовано статутний фонд ТОВ і приватне підприємство, яке створене вісім років назад. У банку відкритий депозитний рахунок на ім'я П. Згідно з копією спадкової справи, у встановлений законом строк із заявою про прийняття спадщини звернулися спадкоємець першої черги: син померлого К., а також Д.

Проживання однією сім'єю підтверджено поясненнями свідків.

Визначте характер правовідносин.

Який правовий режим майна, придбаного особами, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу?

Яка існує можливість отримання Д. частини спірного майна?

Вирішіть спір по суті.

Чи зміниться рішення, якщо буде встановлено, що П. на момент смерті перебував у зареєстрованому шлюбі з О. (матір'ю відповідача), але фактично не проживав з нею останніх тринадцять років?

Задача 7

М. звернулася до суду з позовом до Л. про стягнення аліментів на утримання дружини до досягнення дитиною трирічного віку. У позовній заяві вона вказала, що на даний час перебуває в шлюбі з Л., в якому народився син. Однак сторони проживають окремо, дитина проживає з матір'ю, а відповідач матеріальної допомоги не надає. Позивачка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, відповідач є працездатним і має постійне місце роботи на місцевій фабриці. Позивачка просила стягнути з Л. на своє утримання 1/5 частину заробітку щомісяця до досягнення дитиною трирічного віку. Відповідач заперечував проти позову і у відзиві вказав, що він сплачує аліменти на дитину в розмірі 1/4 від заробітку, дружині залишив квартиру, яку вони спільно придбали і в якій вона проживає, а сам орендує житло. Суд задовольнив позов частково і стягнув на користь М. аліменти на її утримання у твердій грошовій сумі до досягнення дитиною трьох років.

Позивачка не погодилася з рішенням суду і вирішила звернутися з апеляційною скаргою у зв'язку з неправильним застосуванням судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права.

Чи існують підстави для апеляційного оскарження?

Які норми матеріального та процесуального права були порушені судом?

Вирішіть спір по суті.

Задача 8

Х. звернулася до суду з позовом до У. про поділ спільної сумісної власності подружжя. Позовна заява мотивована тим, що вона перебувала в зареєстрованому шлюбі з У. п'ять років. Рішенням суду три місяці назад шлюб було розірвано. За час перебування ними в шлюбі за спільні кошти, в тому числі з використанням кредиту, наданого банком «Б», а також коштів отриманих Х. у дарунок від батьків, був придбаний будинок. Право власності на будинок підтверджується свідоцтвом про право власності, яке видане на ім'я відповідача. Посилаючись на викладене, Х. просила суд здійснити поділ спільного сумісного майна подружжя, а саме визнати за нею право власності на 1/2 частину будинку. У відзиві на позовну заяву відповідач зазначив, що ½ вартості будинку – це кредитні кошти банку. Кредитний договір укладений на ім'я відповідача і термін погашення кредиту до 2030 року.

Які способи поділу майна подружжя?

Як подружжя відповідають за спільними боргами?

Який статус подарованих грошових коштів Х. її батьками в контексті поділу майна, придбаного за такі кошти?

Вирішіть спір по суті.

Задача 9

С. звернулася до нотаріуса з проханням посвідчити зміни до шлюбного договору. Вона подала паспорти – свій та чоловіка, ідентифікаційний номер, а також текст змін до шлюбного договору, який підписаний обома з подружжя. За її словами чоловік виїхав в термінове закордонне відрядження і при поверненні до дому постраждав в результаті ДТП. Він не має змоги з'явитися до нотаріуса у зв'язку з тим, що перебуває в комі. Нотаріус відмовився посвідчити зміни до шлюбного договору, оскільки зміни, з якими погоджуються обоє з подружжя, є дійсними і без нотаріального посвідчення.

Чи законні дії нотаріуса?

За яких умов і в якому порядку можна внести зміни до шлюбного договору?

Задача 10

Між ФОП Ж. і ТОВ був укладений договір оренди будівлі з правом викупу. За умовами договору Ж. зобов'язаний передати будівлю у власність орендаря за умови внесення останнім викупної суми. ТОВ належним чином виконало умови договору. Але ФОП Ж. відмовився передавати будівлю у власність ТОВ. Свою відмову він обґрунтував порушенням режиму спільної сумісної власності подружжя при укладенні договору оренди, оскільки Ж. перебуває у шлюбі, а тому для укладення договору оренди нерухомості потрібна була нотаріально посвідчена згода дружини.

ТОВ звернулося до суду з позовом до ФОП про передачу у власність будівлі. У позові ТОВ зазначило, що відсутність згоди дружини підприємця не є підставою для визнання договору нікчемним. Оспорити дійсність правочину можливо лише в судовому порядку і на вимогу дружини.

Яким чином пливає відсутність згоди одного з подружжя на укладення правочинів відносно спільного майна?

Чи потрібна згода іншого з подружжя для вчинення правочину щодо розпорядження майном при здійсненні підприємницької діяльності?

Оцініть доводи сторін та вирішіть спір по суті.

Задача 11

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. Чи має право С. вимагати збільшити її частку в спільному майні подружжя у зв'язку з тим, що з нею залишаються проживати троє малолітніх дітей?
2. Які можуть настати наслідки, якщо М. виступить поручителем свого брата за кредитним договором без згоди дружини?
3. Чи має юридичне значення письмова згода чоловіка на отримання кредиту дружиною?
4. Чи мають право Р. і К. внести в шлюбний договір умову про те, що при розділі майна їх долі будуть такими – Р. 2/3, К. – 1/3 частини майна?
5. Напередодні розірвання шлюбу С. приховав від дружини Г. факт продажу автомобіля, придбаного за спільні

- кошти. Яким чином дана обставина буде впливати на поділ майна подружжя?
6. За час шлюбу подружжя придбало квартиру на підставі договору купівлі-продажу і зареєструвало право власності на чоловіка. За умовами шлюбного договору у випадку розірвання шлюбу квартира переходить у власність дружини. Після розірвання шлюбу дружина звернулася до нотаріуса про перереєстрацію права власності. Нотаріус відмовився проводити такі дії без згоди титульного власника. Чи існують підстави оскаржити дії нотаріуса?
 7. П. і В. подали заяву про реєстрацію шлюбу і в той же день вони склали шлюбний договір, який посвідчили нотаріально. Однак через тиждень вони посварилися і відмовились укласти шлюб. Через три роки вони помирилися і зареєстрували шлюб. Чи потрібно їм укласти новий шлюбний договір?
 8. Подружжя Ч. вирішило придбати акції ПрАТ «М» за кошти, які спільно заробили в результаті підприємницької діяльності. Перед укладенням договору вони звернулися до адвоката за консультацією з наступними питаннями: якщо кожен з них придбає по 10 акцій, чи будуть вони в спільній сумісній власності чи вважатимуться особистою приватною власністю?

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

Контрольні запитання та завдання для самостійного вивчення

1. Проаналізуйте особливості прояву рівності прав та обов'язків подружжя.
2. На яких принципах будуються особисті немайнові правовідносини подружжя.
3. Які способи реалізації права на вибір прізвища.
4. Визначте гарантії прав кредитора при зміні чи розірванні шлюбного договору.
5. Проаналізуйте правовий режим речей професійних занять,

- придбаних за час шлюбу.
6. Розкрийте суть презумпції згоди іншого з подружжя на вчинення правочинів.
 7. Дайте визначення речей індивідуального користування.
 8. При наявності яких підстав майно кожного з подружжя може бути визнане спільною сумісною власністю?
 9. Який порядок застосування позовної давності до вимог про поділ спільного майна подружжя.
 10. На яке майно подружжя звертається стягнення при відшкодуванні шкоди, заподіяної їх малолітніми та неповнолітніми дітьми?

Література:
Нормативна база:

1. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-I. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Житловий кодекс УРСР від 30.06.1983 року № 5464-X. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
6. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 року Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року № 1382 .Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866- IV .Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
10. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року № 1296 .Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/>

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 року. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/17-рр/2012.doc>.
12. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>
13. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 7.02.2014 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>
14. Рішення ЄСПЛ від 3 вересня 2020 року в СПРАВІ «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ» (LEVCHUK v. UKRAINE) (Заява № 17496/19) /<https://rm.coe.int/case-of-levchuk-v-ukraine-in-ukrainian-upd/16809fdc12>.

Основна література:

1. Сімейне право України // під ред. О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019. - 520с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: «Центр навчальної літератури», 2018р. – 520с.
3. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
4. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
5. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г.

Фазикоша. К. : Знання, 2015. 375 с.

Допоміжна література:

1. *Дякович М.М.* Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія / М.М. Дякович. – К., 2014. – 520 с.
2. Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин подружжя: Монографія, Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 176 с.
3. Байрачна М. І. Загальна характеристика особистих немайнових прав подружжя. Право і суспільство. 2019. № 2, ч. 2. С. 48–52.
4. Боднар Т. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (89). С. 100-109
5. Гриняк О. Б. Право спільної власності подружжя на житло за законодавством України : монографія. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2017. 220 с.
6. Д'ячкова Н. А., Тучин Ф. А. Згода одного з подружжя на вчинення правочинів щодо спільного майна. Право і безпека. 2015. №2. С. 160–165.
7. *Жилинкова И. В.* Брачный договор / Жилинкова И. В. – Харьков : Ксилон, 2009. – 174 с.
8. *Жилинкова И. В.* Правовой режим имущества членов семьи : [монография] / Жилинкова И. В. - Харьков : Ксилон, 2000 - 398 с.
9. Кохановська О. В. Особисті немайнові права і обов'язки подружжя. Спогади про Людину, Вченого, Науковця : (до 60-річчя від Дня народж. проф. І. В. Жилінкової) / за ред. Р. О. Стефанчука. Харків, 2019. - С. 126–137. (Серія «In Memoriam»).
10. Кожевникова В. Правове регулювання здійснення та обмеження права на утримання одного з подружжя // Підприємництво, господарство і право.-2017.- №12. С. 35-39
11. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
12. Майданик Р.А. Договори про утримання подружжя та дітей. Аномалії в цивільному праві України : навч.- практич. посіб. / відп. ред. Р.А. Майданик. - К. : Юстініан, 2007. 912 с

13. Нікітюк О.М. Охорона та захист права спільної власності подружжя: нотаріат, суд, виконавче провадження. - К.: Алерта, 2018.- 208с.
14. Простибоженко О. Способи поділу спільного майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1. С.31-35.
15. Розгон, О. В. Договори у сімейному праві України [Текст]: монографія / О. В. Розгон. - К. : Ін Юре, 2018. - 301с.
16. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики.- Фенікс,2018.- 378с.
17. Спасибо-Фатеева І.В. Правові режими спільного майна подружжя. Право України. 2013. № 10 .- С.77-84.
18. Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017 - 239 с.
19. Якименко О.О. Майно подружжя. Судові спори. – Консоль, 2017. – 616с.

Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків і дітей

1. Поняття батьківських прав і обов'язків.
2. Підстави виникнення батьківських прав і обов'язків.
3. Види батьківських прав і обов'язків.
4. Порядок встановлення походження дитини.
5. Порядок встановлення батьківства в адміністративному порядку.
6. Порядок встановлення батьківства в судовому порядку.
7. Правові проблеми застосування допоміжних репродуктивних технологій.
8. Порядок реєстрації народження дитини.
9. Оспорювання батьківства.
10. Підстави та наслідки позбавлення батьківських прав. Порядок поновлення в батьківських правах. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.
11. Договір про сплату аліментів.

12. Умови та порядок стягнення аліментів на дітей в судовому порядку.
13. Відповідальність за порушення аліментних зобов'язань.
14. Обов'язки повнолітніх дітей щодо батьків. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
15. Права батьків і дітей на майно.

Практичні авдання:

Складіть преєкти

- позовної заяви про позбавлення батьківських прав;
- позовної заяви про визначення місця проживання дитини;
- договору про сплату аліментів на дитину;
- позовної заяви про стягнення аліментів на користь дитини;
- договору про сурогатне материнство.

Задача 1

Мати дитини звернулася до суду із позовом про визнання незаконним та скасування рішення органу опіки та піклування про визначення способів участі батька у вихованні малолітнього сина, та скасування висновку Служби у справах дітей міськради про визначення способів участі у вихованні батька свого малолітнього сина. Вказані позовні вимоги було вмотивовано тим, що на засідання органу опіки та піклування відбулося за відсутністю матері та її представника, а також тим, що рішення винесено за відсутністю характеристик батька, довідок із медичних установ, пояснень, що мають істотне значення для вирішення питання порядку спілкування з малолітнім сином. Крім того, орган опіки та піклування не взяв до уваги ту обставину, що батько не сплачує аліменти на дитину. Рішенням місцевого суду у задоволенні позову було відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції виходив з того, що відповідач має гарантоване законом, рівне з матір'ю дитини, право на спілкування зі своєю дитиною та право на його виховання, а позивач не вправі перешкоджати йому в цьому, у зв'язку з чим вважає рішення органів опіки та піклування про визначення способів участі у вихованні батька свого малолітнього сина – правомірними.

Чи правильне рішення суду?

Відповідь обґрунтуйте з посиланням на практику ЄСПЛ.

Задача 2

Котенко С. (мати) надала своєму сину Котенку П. довіреність на продаж належної їй квартири. На підставі довіреності син продав указану квартиру своїй колишній дружині Павленко Т. У подальшому продавець Котенко П. уклав договір банківського кредиту при цьому засобом забезпечення за договором іпотеки стала саме квартира, яка була продана ним раніше своїй колишній дружині. У зв'язку із невиконанням умов кредитного договору банком у судовому порядку було звернуто стягнення на предмет іпотеки – згадану вище квартиру. Котенко С. (колишня власниця квартири) подала позов про визнання договору-купівлі продажу квартири, укладеного між сином та його колишньою дружиною нікчемним, оскільки на момент продажу у квартирі проживала та була зареєстрована її малолітня онука і орган опіки та піклування попередньої згоди на такий продаж не надав, внаслідок чого було порушено права неповнолітньої дитини.

Вирішіть спір по суті.

Чи має право бабуся захищати права неповнолітньої онуки?

Чи мають права батьки передавати в іпотеку квартиру в якій проживають діти?

Які способи захисту можна використати в даній ситуації?

Задача 3

К. на останньому місяці вагітності вирішила відвідати родичів, які проживали в сусідній області. У дорозі у К. відбулися передчасні пологи. До пологового будинку було далеко, крім того, у зв'язку з ДТП рух транспорту був ускладнений, тому пологи змушені були прийняти чоловік породіллі та подруга. Через два місяці К. звернулася до органів ДРАЦС з заявою про реєстрацію народження дитини. До заяви вона додала заяву чоловіка та подруги про народження дитини, як таких, що були присутні при пологах.

Працівник органу ДРАЦСу відмовив у державній реєстрації народження. В обґрунтуванні відмови було зазначено, що

zareestruvati ditynu neobhido protyagom misyatsya z momentu narodzhennya dityny, zayavu osoby, yaki bulu prisutni pri pologakh povynni podavati osobysto abo taka zayava povynna buty posvidchena notariально. Dlya virishennya danoї problemy pracyvnyk organu DRAЦСу poradyv K. zvernutysya do sudu.

Прокоментуйте дії працівника органу ДРАЦСу.

Який порядок реєстрації народження дитини?

Яка відповідальність настає за порушення строків реєстрації народження дитини?

Задача 4

До Д., яка мала малолітню дитину і знаходилася у скрутному матеріальному становищі звернулася подружня пара з Франції з пропозицією стати сурогатною матір'ю їх майбутньої дитини. Д. дала згоду, не попередивши свого чоловіка К. Коли К. дізнався про вагітність, то почав наполягати на її перериванні. Д. відмовилася зробити аборт. Після народження дитини Д. вирішила залишити дитину собі і батьком був записаний К. Через місяць К. повідомив Д. про намір розірвати шлюб і оспорити запис про своє батьківство. Д. на розірвання шлюбу не погоджується і зазначає, що К. не має права звертатися до суду з подібними вимогами протягом року після народження дитини.

Чи мали право працівники органу ДРАЦСу записати К. батьком дитини?

За яких умов Д. мала право залишити дитину собі?

Які способи можуть використати подружжя з Франції для захисту свої прав як батьків?

Чи має право К. оспорити своє батьківство в судовому порядку?

Вирішіть спір по суті.

Задача 5

Подружжя Г. і В. з малолітньою донькою проживали в квартирі, яка належала на праві власності чоловіку (В.). Після розірвання шлюбу В. звернувся до суду з вимогою про визнання такими, що втратили право користування житлом, Г. та доньки, оскільки, відповідно до норм житлового законодавства у випадку припинення сімейних відносин з власником житла право

користування за колишнім членом сім'ї не зберігається. В. створив нову сім'ю. Суд позов задовольнив.

Г. оскаржила рішення суду в апеляційному порядку в частині визнання доньки, як такої, що втратила право користування житлом. Зокрема, у скарзі Г. вказала, що згідно з сімейним законодавством дитина має право на захист своїх прав та інтересів, батьки несуть відповідальність за виховання та розвиток дитини. Розірвання шлюбу батьків не впливає на права дитини і не зменшує обсяг обов'язків батьків. А тому позбавлення права користуватися житлом, яке знаходиться у власності батька, є порушенням прав дитини. Крім того, мама дитини (Г.) не має іншого житла на праві власності і при розгляді справи судом не брали участь органи опіки та піклування.

Які види правовідносин виникли в даній ситуації?

Яким законодавством необхідно користуватися при вирішенні даного спору?

Чи є підстави залучати органи опіки та піклування для вирішення спору?

Проаналізуйте доводи сторін і вирішіть спір по суті.

Задача 6

С. звернулася до суду з позовом до К., в якому просила позбавити відповідача батьківських прав щодо дитини. Позовна заява вмотивована тим, що вона перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, який розірвано. Від шлюбу сторони мають неповнолітню доньку. Відповідач пішов із сім'ї і з того часу не цікавиться дитиною, її здоров'ям, інтересу до навчальних досягнень не виявляє, не навідує доньку, не бере участі у вихованні, ухиляється від виконання батьківських обов'язків, самоусунувся від спілкування з дитиною, матеріальної допомоги на утримання не надає.

Посилаючись на наведені обставини, просила позов задовольнити. Відповідач не погодився з позовом і у відзиві вказав, що С. не дозволяла йому бачитися з донькою, аліменти він не сплачував у зв'язку з тим, що не має постійної роботи.

Вирішіть справу по суті.

Чи обов'язково враховувати думку дитини при розгляді судом справ про позбавлення батьківських прав?

Проаналізуйте судову практику з даного питання.

Задача 7

На підставі рішення суду А. сплачував аліменти на утримання доньки. Через три роки А. звернувся до суду з заявою про зміну порядку сплати аліментів, а саме, щоб 50% аліментів перераховувалися на депозитний рахунок, відкритий на ім'я дитини. Такими коштами дитина зможе скористатися в подальшому для оплати навчання. На обґрунтування своєї вимоги він указав, що мати доньки витрачає кошти не в інтересах доньки, а у своїх власних інтересах та на користь нового чоловіка і дитини, яка народилась у другому шлюбі. Мати дитини заперечувала проти позову і вказала, що аліменти, надходять в її розпорядження і вона має право вирішувати, яким чином їх використовувати, оскільки дитині лише 13 років. Крім того, на думку матері, змінити порядок сплати аліментів не можливо шляхом перерахування частини коштів на депозитний рахунок, тому що це буде суперечити суті аліментного зобов'язання і мати буде отримувати недостатню суму грошових коштів на утримання дитини.

Проаналізуйте доводи сторін спору.

Чи можна змінити порядок сплати аліментів?

Який порядок витрати аліментів?

Хто і в якому порядку має право здійснювати контроль за витратою аліментів?

Вирішіть спір по суті.

Задача 8

Ф. звернулася з позовом до К. про збільшення розміру аліментів, стягнення заборгованості за аліментами, пені за прострочення сплати аліментів. Свої позовні вимоги вона мотивувала тим, що рішенням суду п'ять років тому на її користь з відповідача було стягнуто аліменти на утримання чотирьох дітей у розмірі 1/2 частини усіх видів заробітку (доходу) боржника, але не менше ніж 30 % прожиткового мінімуму на кожну дитину щомісячно з дня пред'явлення позову до

повноліття дітей. У позові Ф. зазначила, що відповідач не сплачує аліменти, а тому виникла заборгованість, яка включає суму несплачених аліментів та неустойку за прострочення сплати аліментів за 13 місяців. Крім того, вона просила збільшити розмір аліментів до 50 % прожиткового мінімуму на кожну дитину щомісячно.

Відповідач не погодився з вимогами позивачки та звернувся з зустрічним позовом у якому просив звільнити його від сплати аліментів. Свої вимоги він мотивував тим, що на його утриманні перебувають батьки похилого віку, він несе значні витрати на лікування батька, який є інвалідом I групи, і сам має проблеми з здоров'ям.

Проаналізуйте положення законодавства про відповідальність за несвоєчасну сплату аліментів на дітей.

Які гарантії встановлює держава для захисту інтересів дітей у випадку несплати аліментів на їх утримання?

Визначте підстави для збільшення та зменшення розміру аліментів.

Вирішіть спір по суті.

Задача 9

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. К. була позбавлена батьківських прав. Через три роки вона вирішила звернутися до суду з позовною заявою про відновлення її у батьківських правах і поверненні сина. Однак син, який проживає у тітки, не бажає повертатися до матері. Чи обов'язково враховувати думку дитини при розгляді судом справ про відновлення батьків у батьківських правах?

2. У момент реєстрації Р. батьком дитини він знав, що не є її батьком, однак на прохання матері та діда дитини він дав згоду на запис батьком дитини. Чи має право мати дитини стягнути аліменти на утримання дитини?

3. Батько бажає визначити в судовому порядку місце проживання сина з ним. Які докази приймаються судом при розгляді справ про визначення місця проживання дитини?

4. У подружжя Т. народилася хвора дитина. На думку лікарів, шансів на життя було мало. Батьки не забрали дитину з

пологового будинку, і дитину перевели в будинок дитини. Через рік за позовом адміністрації будинку дитини подружжя Т. були позбавлені батьківських прав і з них стягнули аліменти на дитину. Чи існує можливість і підстави оскаржити рішення суду?

5. За яких умов аліменти на дитину можуть стягуватись на підставі виконавчого напису нотаріуса?

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

Контрольні запитання та завдання для самостійного вивчення

1. Які документи необхідно надати для реєстрації народження дитини?
2. Проаналізуйте наслідки встановлення батьківства в судовому та добровільному порядку.
3. За яких підстав вимога особи, яка записана батьком дитини, про оспорювання батьківства підлягає задоволенню судом?
4. Які особливості застосування інституту сурогатного материнства?
5. Розкрийте зміст права дитини на захист.
6. Які форми спілкування дитини з батьками у випадку притягнення дитини до кримінальної чи адміністративної відповідальності?
7. Розкрийте зміст права дитини висловлювати свою думку.
8. Визначте способи набуття дітьми права власності на майно.
9. Яких правил необхідно дотримуватись батькам при управлінні майном дітей?
10. В чому полягає принцип роздільності майна батьків та дітей?
11. Яка відповідальність батьків за шкоду, спричинену дітьми.
12. Заходи примусу у виконавчому провадженні за наявності заборгованості зі сплати аліментів.

Література: Нормативна база:

1. Конституція України. Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11. 1989р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейних утримань від 23.11.2007 р. (Ратифіковано Українським Законом України № 26-VII від 11.08.2013 р.) Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112
4. Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р. (діє в Україні з 1.08.2008 р.) Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 року Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
9. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року № 1382. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866- IV .Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
11. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року № 1296. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/>
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
13. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
14. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року № 2789-III Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
15. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини:

Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року
№ 866. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008>

16. Інструкція щодо порядку стягнення аліментів за кордоном. Затверджено Наказом Міністерства юстиції від 29.12.2006 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-06>
17. Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2013 року № 9 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-2013>
18. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>
19. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
20. Про застосування судами окремих норм Сімейного Кодексу при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 №3. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>
21. Рішення ЄСПЛ у справі "Мак Майкл проти Сполученого Королівства" (McMichael v. the United Kingdom) від 24 лютого 1995 року, п. 86, серія А, N 307-В
22. Рішення ЄСПЛ у справі «Kalacheva v. Russia», заява № 3451/05, § 34, рішення ЄСПЛ від 07 травня 2009 року.
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Бондар проти України» заява №7097/18. від 17.12.2019 р.
24. Рішення ЄСПЛ у справі «М.Т. проти України» заява № 950/17, від 20.03.2019 р.
25. Рішення ЄСПЛ у справі «Мамчур проти України», заява № 10383/09, від 16 липня 2015 року (позбавлення батьківських прав)

26. Рішення ЄСПЛ у справі «Вишняков проти України» заява 24 липня 2018 року
27. Рішення ЄСПЛ у справі "Ньяоре проти Франції" (Gnahore v. France), N 40031/98, п. 59, ECHR 2000-IX)
28. Рішення ЄСПЛ у справі «Мала проти України» (Скарга 4436/07) від 17 лист. 2014 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_a23

Підручники:

1. Сімейне право України// під ред. О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019.- 520с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
3. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
4. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
5. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. - К. : Знання, 2015 - 375 с.

Допоміжна література:

1. Аліменти. Актуальне законодавство та судова практика./ С.В. П'єтков, Д.В. Журавльов, О.Ю. Дрозд, В.Г. Дрозд. ЦУЛ., 2021, 342с.
2. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні: Монографія / МВС України, Луг. держ. ун-т внутр. справ. – Луганськ: РВР ЛДУВС, 2006. – 224 с.
3. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи. – К.: Логос, 2000.

4. Ієвіня О. Аліментний договір: до питання значення, термінології та поняття. Мала енциклопедія нотаріуса. 2019. № 1
5. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія / Л.В. Красицька. – К.: Ліра- К, 2014. – 628 с.
6. Майданик Р. А. Договори про утримання подружжя та дітей / Р. А. Майданик // Аномалії в цивільному праві України : навч.- практич. посіб. / відп. ред. Р. А. Майданик. –К. : Юстініан, 2007. – 912 с.
6. Масюк В.В., Німашук М.Д. Позбавлення батьківських прав: юридичні аспекти – К. : Право, 2020, 246с.
7. Процьків Н. М. Проблемні питання визначення змісту договору про сурогатне материнство. /Н.М. Процьків //Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць, Чернівці: Рута, 2015.
8. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України.- К.: Ін Юре, 2018 .- 302с.
9. Сапейко Л. В., Кройтор В. А. Аліменти дітям та батькам: Монографія. Х.: Еспада, 2008. 160 с.
10. Чижмарь К.І., Кузнецова Н.С., Бабенко К.А., Журавель В.І., Продивус О.В. Аліменти. Особливості нарахування, стягнення за рішенням (наказом) суду і в порядку виконавчого провадження .- ЦУЛ, 2019.-312с.
11. Children Act 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> (відносини батьків та дітей)

Тема: Усиновлення

1. Поняття усиновлення.
2. Суб'єкти усиновлення.
3. Надання згоди на усиновлення: суб'єкти, порядок і форма.
4. Порядок усиновлення. Особливості судового порядку розгляду справ про усиновлення. Обставини, які враховує суд, постановляючи рішення про усиновлення.

5. Правові наслідки усиновлення. Право на таємницю усиновлення.
6. Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена.
7. Підстави, порядок і правові наслідки визнання недійсним усиновлення.
8. 8.Підстави, порядок та правові наслідки скасування усиновлення.
9. Особливості усиновлення іноземними громадянами.

Практичні завдання:

Підготуйте проекти:

- *заяви до суду про усиновлення;*
- *позовної заяви про визнання усиновлення недійсним.*

Задача 1

Подружжя Б. подали до суду заяву про усиновлення 2-річного Андрія, мати якого перебувала в місцях позбавлення волі та була позбавлена батьківських прав, батько та баба померли, а прабаба (вік - 78 років) заперечувала проти усиновлення і просила призначити її опікуном дитини.

Підготуйте проект висновку органу опіки та піклування про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини.

Задача 2

А. звернувся із позовом до С., й третьої особи – служби в справах дітей та сім'ї виконавчого комітету міської ради про скасування усиновлення. Позовні вимоги вмотивовані тим, що 8 років тому між А. та С. був зареєстрований шлюб, однак відносини між ними не склалися і рішенням суду шлюб був розірваний. Під час шлюбу рішенням районного суду позивачем було усиновлено доньку дружини від першого шлюбу - Вікторію. На підставі цього рішення видане повторне свідоцтво про народження із внесенням зміни прізвища на прізвище А. Позивач указував, що Вікторія проживає разом із матір'ю, а позивач проживає окремо з новою сім'єю. Між ним та його колишньою дружиною С. склалися вкрай неприязні триваючі відносини.

Крім того, донька поступово перейняла негативне ставлення до нього та повністю відмовилася називати позивача батьком. Всі намагання позивача, як батька, примиритися виявилися марними, кожний його прихід закінчується проявом негативу й агресії щодо нього з боку доньки та колишньої дружини. Колишня дружина не пускає до квартири і вчиняє інші дії, які перешкоджають реалізації батьком своїх обов'язків. Вказує, що скасування усиновлення не суперечитиме інтересам дитини, оскільки вона саме не бажає спілкуватися із батьком. А. просив скасувати усиновлення дитини та внести зміни у свідоцтво про народження шляхом зворотної зміни прізвища та по батькові дитини.

Позивачка заперечувала проти позову і у відзиві вказала, що поведінка саме позивача мала вплив на погіршення стосунків з дитиною, саме батько не бажає спілкуватися з дитиною.

Які підстави для скасування усиновлення передбачені чинним законодавством?

Чи не суперечитиме інтересам дитини скасування усиновлення?

Вирішіть спір по суті.

Задача 3

Подружжя В. усиновило 5-місячну дитину, яка знаходилася у будинку дитини. При розгляді справи було встановлено, що дід та баба дитини дають згоду на усиновлення, а мати дівчинки неповнолітня і на момент розгляду справи в суді знаходиться на лікуванні в психіатричній лікарні. За медичним висновком, у матері тимчасовий психічний розлад здоров'я. Однак головний лікар медичного закладу, в якому знаходиться мати дитини, засвідчив її письмову відмову від дитини. Орган опіки та піклування за місцем знаходження будинку дитини надав висновок про доцільність усиновлення. Представник адміністрації будинку дитини, де знаходилася дівчинка, проти усиновлення заперечував.

Проаналізуйте відповідність судового рішення чинному законодавству.

Визначте правове значення згоди на усиновлення.

Задача 4

Подружжя І. звернулися до суду із заявою про усиновлення дитини. Свої вимоги заявники обґрунтовували тим, що вони перебувають у зареєстрованому шлюбі десять років, спільних дітей не мають. Згідно з висновком служби у справах дітей та сім'ї, вони можуть бути кандидатами в усиновлювачі та відповідно до форми електронної реєстраційної картки кандидатів в усиновлювачі зареєстровані в ЄІАС «Діти». Бажають усиновити малолітнього Максима М., який є дитиною-сиротою, що позбавлена батьківського піклування, проживає у прийомній сім'ї та перебуває на первинному обліку служби у справах дітей та сім'ї. Мати Максима померла. Відомості про батька зазначені зі слів матері. Заявники мають усе необхідне для усиновлення та повноцінного виховання дитини. Проживають заявники у власному житловому будинку. Згідно з актом обстеження житлово-побутових умов, умови проживання відповідають санітарно-гігієнічним вимогам і є сприятливими для нормального розвитку, виховання та проживання дитини. До кримінальної відповідальності вони не притягувались, що підтверджується довідками про відсутність судимості. Ніяких протипоказань за станом здоров'я щодо усиновлення у них немає, пройшли навчання кандидатів в опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, усиновлювачі та отримали рекомендацію центру соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. Орган опіки і піклування зробив висновок про доцільність усиновлення і про те, що усиновлення може бути доцільним та таким, що відповідає інтересам малолітньої дитини-сироти. Рішенням суду заява про усиновлення була задоволена. Не погоджуючись із судовим рішенням, подружжя З., які не брали участі у розгляді справи, подали апеляційну скаргу, в якій указали, що дитина тривалий час проживала в прийомній сім'ї З., була забезпечена родинним спілкуванням (затишком), а також отримала позитивний розвиток спілкування з усіма членами родини, сприймає подружжя З., як рідних батьків. Згідно з висновком служби у справах дітей про можливість бути кандидатом в усиновлювачі подружжя З. можуть бути кандидатами в усиновлювачі .

Чи є підстави для оскарження рішення суду про усиновлення?

На підставі яких документів здійснюється усиновлення?

Чи підлягає задоволенню апеляційна скарга?

Задача 5

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. За яких умов громадянин Італії має право усиновити доньку своєї дружини – українки.

2. Після смерті своїх усиновителів 17-річна У. звернулася до органів ДРАЦС і органів опіки та піклування з проханням надати інформацію про її біологічних батьків, однак отримала відмову з посиланням на таємницю усиновлення. Чи відповідає відмова чинному законодавству?

3. Військовослужбовець М. - батько 2-річного Семена перебував у закордонному відрядженні протягом року. На цей період дитину передали під опіку бабусі, оскільки мама Семена померла. Після повернення М. з відрядження бабуся повідомила йому, що Семена усиновила подружня пара з Києва, прізвище яких вона не пам'ятає. Як М. повернути дитину?

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

Контрольні запитання та завдання для самостійного вивчення

1. Які підстави звільнення опікуна від виконання обов'язків?
2. Який обсяг повноважень опікуна відносно майна підопічного?
3. Проаналізуйте підстави для заміни опікуна.
4. Як враховується думка дитини при встановленні опіки та піклування?
5. Визначте відмінності правового статусу опікуна та піклувальника.
6. Які особливості опіки та піклування з іноземним елементом.
7. Яке значення інституту усиновлення?
8. У чий інтересах у законодавстві передбачений інститут таємниці усиновлення дитини?

9. У якому порядку суд розглядає питання про усиновлення?
10. Які особливості правосуб'єктності усиновлювачів як учасників сімейних правовідносин?
11. За яких обставин, особа не може бути усиновлювачем?
12. Хто здійснює нагляд за дотриманням прав усиновлених?
13. Розкрийте порядок та умови прийому документів від іноземців, які бажають усиновити дитину.

Література:
Нормативні акти:

1. Конституція України Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року // режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист дітей та співробітництво держав щодо міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року. - режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_365
4. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 27.11.2001 р. (Ратифікована Законом України № 30-17 від 15.02.2011 р.) режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Закон України режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
10. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 року № 2789-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

11. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
12. Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей: Закон України №3017-VI від 11.02.2011р. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3017-17#Text>
13. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
14. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>
15. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>
16. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років Наказ Міністерства охорони здоров'я України від від 27.12.2011р. № 973 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>
17. Наказ Міністерства соціальної політики України від 05 березня 2012 року [№ 122](#) «Про затвердження форм документів з питань усиновлення» Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-12>
18. Про затвердження Положення про порядок та умови прийому документів від іноземців, які бажають усиновити дитину: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 05.02.2007 року № 313 (у редакції наказу від

- 12.11.2007 року № 4041) режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11>
19. Постанова Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
20. Рішення ЄСПЛ «Богоносови проти Росії» (заява № 38201/16)
21. Рішення ЄСПЛ Справа «Курочкін проти України», заява № 42276/08, рішення від 20 травня 2010 року

Підручники:

1. Сімейне право України// під ред. О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019.- 520с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
3. Сімейне право України: Підручник / За ред. Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубевої. - К.: Істина, 2010. - 320 с.
4. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
5. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. -К. : Знання, 2015. -375 с.
6. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 316 с.
7. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.

Допоміжна література:

1. Гнатів О. Усиновлення іноземцями дітей-сиріт з України: нормативно-правовий аспект//Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2. 2016 р.. с.99-102.
2. Журило С.С. Регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами: питаннями теорії та практики.- К.,2018.- 286с.
3. Іванова М. Становлення і розвиток законодавства України про усиновлення//LEX PORTUS № 3 (11)'2018. С. 241-253
4. Процьків Н. Міжнародне усиновлення як підстава сімейної міграції //Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: Матеріали між нар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.). – Чернівці, 2020. – С.166 -168.
6
5. Скоробогач О. В. Міжнародно-правові стандарти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України / О. В. Скоробогач // Право і Безпека. – 2013. – № 1. - С. 201–205.
6. Сніжко М. Б. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права / М. Б. Сніжко. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/19188>.
7. Стефанчук М.О. Окремі особливості правосуб'єктності усиновлювачів як учасників сімейних правовідносин//Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «ПРАВО», Випуск 2, 2014, С.249-255
8. Судочинство у справах про усиновлення дітей іноземними громадянами: монографія / О. О. Грабовська. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 148 с
9. Труба В.І. Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики// Правова держава №17. С. 72-74
10. Усиновлення в Україні: адміністративно-правовий аспект / О.В. Артеменко, О.В. Губанова [монографія]. - К: Компринт, 2016. - 140 с.

Опіка та піклування над дітьми.

1. Поняття, правова суть і мета встановлення опіки та піклування.
2. Порядок встановлення опіки або піклування.
3. Правовий статус органів, які уповноважені приймати рішення про встановлення опіки та піклування, призначення опікуна або піклувальника.
4. Підстави встановлення опіки (піклування) над дітьми.
5. Права та обов'язки опікунів (піклувальників).
6. Звільнення опікунів (піклувальників) від виконання своїх обов'язків.
7. Припинення опіки (піклування).

Практичні завдання:

Задача 1

О., яка не перебувала у шлюбі, народила доньку Юлію. У зв'язку зі скрутним матеріальним становищем, відсутністю житла та постійного місця роботи вона написала письмову відмову від всіх прав на дитину, а також надала згоду на її усиновлення. Через рік дівчинку передали під опіку подружжю Л. протягом п'яти років Юля вважала їх своїми батьками.

О. дізналася де знаходиться донька, зустрілася з нею і назвавшись її матір'ю, забрала дівчинку до себе без згоди опікунів.

Подружжя Л. звернулося до суду з позовом про відібрання дитини у О., стягнені аліментів на утримання доньки і про компенсацію моральної шкоди за розкриття таємниці походження дитини.

Визначте, які обставини мають значення для вирішення даної справи.

*Які права мають опікуни по відношенню до підопічних?
Яке рішення винесе суд по кожній із заявлених вимог?*

Задача 2

С. звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав своєї доньки, призначення опікуна та стягнення аліментів, посилаючись на те, що вона є рідною бабусею малолітнього Івана. У позовній заяві позивачка вказала, що її донька Олена перебувала у цивільних шлюбних відносинах з П. У них народився син – Іван, у свідоцтві про народження якого відомості про батька записані зі слів матері. Коли її онуку виповнилось 5 років, він з своєю матір'ю переїхали до її з чоловіком квартири. Мати дитини зловживає алкогольними напоями, не працює, займається влаштуванням особистого життя, проживає окремо, дуже рідко спілкується з дитиною, не цікавиться її здоров'ям та не займається її лікуванням, не піклується про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, не забезпечує необхідним харчуванням, матеріальної допомоги не надає. З цього ж часу онук проживає із нею та знаходиться на її повному утриманні. Позивачка також зазначає, що вона матеріально забезпечена, має задовільний стан здоров'я, є пенсіонером за віком, до кримінальної та адміністративної відповідальності не притягувалась, повністю утримує онука, створюючи для нього всі необхідні умови для всебічного розвитку та відпочинку. У зв'язку з цим просить позбавити батьківських прав свою доньку Олену, призначити її – С. опікуном над малолітнім Іваном, стягнути з Олени. аліменти на її користь на утримання онука. Рішенням суду позов задоволено.

П., рідний батько Івана, не погодився з рішенням суду в частині призначення опікуном бабусю С. В апеляційній скарзі він вказав, що є біологічним батьком дитини, постійно бачиться з дитиною, а тому просить суд призначити його опікуном дитини.

За яких умов апеляційна скарга підлягає розгляду?

Які умови призначення опікуна?

Чи підлягає апеляційна скарга задоволенню і чому?

Задача 3

Під час розгляду справи про позбавлення подружжя Т. батьківських прав у відношенні їх малолітніх дітей було встановлено, що батьки зловживають спиртними напоями, ведуть аморальний спосіб життя, не піклуються про сина та

доньку. Останні сім місяців донька живе у тітки, а син у бабусі. За результатами розгляду справи суд виніс рішення про позбавлення подружжя Т. батьківських прав і призначив тітку опікуном дівчинки, а бабусю – опікуном хлопчика.

Органи опіки та піклування оскаржили рішення суду, оскільки, на їх думку, порушена їх компетенція та принципи сімейного законодавства.

Чи існують підстави для скасування рішення суду? Якщо так, то в якій частині?

Які норми та принципи сімейного законодавства порушені вказаним рішенням суду?

Задача 4.

М., жителька села, взяла на виховання 8-річну Світлану, яка залишилася одна після смерті матері. Мати дівчинки була її близькою подругою, рідних померла не мала. Через два роки орган опіки та піклування дізнався, що Світлана фактично проживає в сім'ї без належного оформлення. Орган опіки та піклування висунув вимогу до М. протягом місяця оформити опіку над дитиною, інакше дитину передадуть на виховання в державний заклад. М. збрала необхідні документи, однак у ході розгляду питання про встановлення опіки було виявлено, що М. інвалід III групи, проживає в будинку без централізованого водопостачання, виховує сина, що має психічне захворювання. Світлана любить М., хоче проживати з нею, але в розмові з психологом вказала, що М. примушує її працювати по господарству.

Які обставини враховуються при призначенні опікуна?

Яке рішення прийме орган опіки та піклування?

Задача 5

До адвокатської контори звернулися клієнти за роз'ясненням таких питань:

1. Чи має право бабуся встановити опіку над онукою, якщо мама дитини померла, дитина проживає з бабусею, а батько має іншу сім'ю, хоча і сплачує аліменти на дитину і заперечує проти встановлення опіки?

2. С. узяла під опіку свою племінницю Ірину, батьки

якої загинули в результаті нещасного випадку. Після смерті батьків Ірина отримала в спадщину квартиру в місті, однак дитина часто хворіє і опікун С. вирішила продати квартиру та придбати будинок у селі. Вона звернулася до органу опіки та піклування з метою отримати згоду на відчуження квартири, яка належить підопічній Ірині. Однак замість отримання згоди орган опіки та піклування звільнив її від виконання обов'язків опікуна за використання статусу опікуна в корисних цілях. Чи є підстави оскаржити рішення органу опіки та піклування?

Дайте розгорнуту консультацію з посиланням на норми законодавства.

Література:
Нормативні акти:

2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., схвалена Генеральною Асамблеєю ООН (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року) // www.rada.gov.ua
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року № 2342-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
8. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>

9. Правила опіки та піклування Затверджені Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України 26.05.99 N 34/166/131/88 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>
10. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми. Верховний суд України. Інформаційний сервер. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>
11. SAVINY v. UKRAINE, № 39948/06, § 50, ЄСПЛ, від 18 грудня 2008 року

Основна література:

1. Сімейне право України [Текст]: підручник / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 519 с.
2. Сімейне право України// під ред. О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019.- 520с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
4. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
5. Дзюба І. В., Зеленіна М. В. Опіка та піклування в цивільному праві України: проблемні питання призначення опікунів та піклувальників / І.В. Дзюба, М.В. Зеленіна // Право і суспільство.- 2017. - № 3 (ч. 2). - С. 48-52.
6. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико - правове дослідження: монографія / Назар Ярославович Рудий. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 216 с.

Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу. Патронат

1. Патронат як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Порядок створення патронатної сім'ї.
2. Договір про патронат над дитиною.
 - 2.1 Порядок укладення та форма договору патронату. Значення типового договору про патронат над дитиною.
 - 2.2 Зміст договору про патронат. Послуги з виховання дитини як предмет договору.
 - 2.3 Патронатний вихователь. Його права та обов'язки.
 - 2.4 Статус дитини як третьої особи, на користь якої укладається договір патронату.
 - 2.5 Права й обов'язки батьків чи інших законних представників дитини при виконанні договору.
 - 2.6 Юридичні підстави, порядок та правові наслідки зміни, припинення договору про патронат над дитиною, визнання його недійсним.
3. Приймна сім'я: поняття, особливості створення. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї.
4. Правовий статус прийомних батьків.
5. Дитячий будинок сімейного типу: поняття, особливості створення. Договір про створення дитячого будинку сімейного типу.
6. Правовий статус батьків-вихователів.
7. Юридичні підстави, порядок і правові наслідки припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу.
8. Правовий статус вітчима (мачухи). Проблеми законодавчого регулювання даних відносин.

Практичні завдання:

1. Складіть проєкт договору про створення прийомної сім'ї.
2. Дослідіть судову практику щодо вирішення спірних питань з приводу влаштування дітей, що залишились без піклування батьків.

Задача 1

Подружжя Ф., яке проживають в однокімнатній квартирі загальною площею 50 кв. м., подали заяву в орган опіки та піклування з проханням дати висновок про можливість бути прийомними батьками. До заяви вони додали довідки з місця роботи, копію свідоцтва про право власності на квартиру, копію свідоцтва про реєстрацію шлюбу та медичну довідку про стан здоров'я. Через місяць представники органу опіки та піклування провели обстеження житлово-побутових умов проживання Ф. і за результатами склали акт про неналежні умови, які перешкоджають Ф. стати прийомними батьками. Крім того, Ф. надали неповний перелік необхідних документів, а тому їх прохання не задовольнили. Рішення органу опіки та піклування було передано Ф. через 15 днів після винесення.

Які документи необхідно надати в органи опіки та піклування особам, які бажають стати прийомними батьками?

Який порядок і строк розгляду заяви щодо надання висновку про можливість бути прийомними батьками?

Дайте правову оцінку рішенню органу опіки та піклування.

Задача 2

Окружний прокурор звернувся з позовом до суду до недержавного дитячого будинку сімейного типу про відібрання 7 неповнолітніх дітей і передачу їх під нагляд органів опіки та піклування. Даний дитячий будинок був створений благодійною організацією і розташовувався в приватному житловому будинку. Троє вихованців знаходяться в ньому за заявою своїх батьків, які опинилися у складній життєвій ситуації. Інші знаходились під опікою, однак втекли від своїх опікунів. У позові прокурор заявляє, що дана організація не має права займатися таким видом діяльності як створення дитячого будинку сімейного типу, умови проживання дітей не відповідають санітарним вимогам.

Представник фонду заперечив проти позову і зазначив, що діти передані власними батьками, надав письмові заяви самих дітей про бажання залишитися проживати в дитячому будинку, а також документи про укладення підрядних договорів про ремонт будинку.

Укажіть, які обставини є порушенням чинного законодавства?

Які вимоги до створення будинків сімейного типу?

Хто вирішує питання про передачу дітей до будинків сімейного типу?

Чи має право прокурор пред'являти такий позов?

Вирішіть спір по суті.

Контрольні запитання та завдання для самостійного вивчення

1. Визначте переваги та недоліки вибору конкретної форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування
2. Наведіть відмінності та спільні риси правового статусу патронатного вихователя, опікуна (піклувальника), батьків-вихователів, прийомних батьків, усиновлювачів.
3. Визначте соціальні гарантії батькам-вихователям і прийомним батькам.
4. Розкрийте зміст договору про передачу дитини у прийомну сім'ю.
5. Які документи потрібно зібрати кандидатам у патронатні вихователі?

Література: Нормативна база:

1. Конституція України режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиовлення на національному та міжнародному рівнях// прийнята Резолюцією ГА ООН: від 03.12.1986 р. №41/85 - http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_131
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., схвалена Генеральною Асамблеєю ООН (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року)// www.rada.gov.ua

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року № 2342-IV режим доступу
7. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623-IV. режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
8. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 564 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>
9. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 565 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>
10. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
11. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 режим доступу <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001005>
12. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>
13. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

- грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплати послуг із здійснення патронату над дитиною та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримки малих групових будинків. Постанова КМУ від 26.06.2019.№552 режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2019->
14. Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 148
 15. Рішення ЄСПЛ у справі "V.D. і інші проти Росії" (заява №.72931/10) режим доступу <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-v-d-i-inshi-proti-rosi%D1%97-pres-reliz/>
 16. Рішення ЄСПЛ у справі CASE OF R.V. AND OTHERS v. ITALY (заява № 37748/13) від 18/07/2019 режим доступу https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_Ditu.pdf

Основна література:

1. Сімейне право України [Текст]: підручник / [Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2016. - 519 с.
2. Сімейне право України// під ред О. В. Дзери. - Київ: Юрінком Інтер, 2019.- 520с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України// під ред. Д.В. Журавльова.- К.: Центр навчальної літератури, 2018р. – 520с.
4. Сімейне право України: Підручник / За ред.. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. - К.: Істина, 2010. - 320 с.
5. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 320 с
6. Сімейне право України: Підручник / С.Б. Булеца, В.В.

- Заборовський, В.Г. Фазикош та ін. ; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. -К. : Знання, 2015. -375 с.
7. Ромовська З.В. Українське сімейне право: Підручник. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.
8. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.

Допоміжна література:

1. Бевз Г. М. Приймна сім'я, соціально-психологічні виміри : Моногр./ Г. М. Бевз. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 352 с.
2. Доля І. М. Дитячі будинки сімейного типу: механізм подолання соціального сирітства в Україні / І. М. Доля // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №2. – С. 195-199.
3. Козак О. Нормативно-правове регулювання відносин, що виникають у разі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомну сім'ю// Підприємництво, господарство і право, 2019.-№ 6, с.19-23
4. Логвінова М. В. Вимоги щодо осіб, які не можуть бути патронатними вихователями: питання до законодавчого підходу. Університетські наукові записки. 2016. №58. С.69-79.
5. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України.К.: Ін Юре, 2018. - 302с
6. Розгон О.В. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї // МЕН № 5 (95), жовтень, 2017 р <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Rozgon.pdf>
7. Солодухіна Л. Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні// Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія «Державне управління». № 2. 2018. С.82-91

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ

Поняття сімейного права. Сімейні правовідносини

Вивчення даної теми надзвичайно важливе, оскільки водночас відбувається ознайомлення з предметом сімейного права та розуміння природи і місця сімейного права в системі права України. Предмет сімейного права становлять: а) відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом; б) особисті та майнові відносини між членами сім'ї; в) особисті та майнові відносини між іншими родичами; г) відносини, які виникають у зв'язку з влаштуванням дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Особливу увагу необхідно приділити поняттю сім'ї у двох аспектах: юридичному та соціологічному. Стаття 16 Загальної декларації прав людини встановлює: «сім'я є природною та фундаментальною груповою одиницею суспільства та має право на захист суспільства та держави».

Розглядаючи питання про метод правового регулювання, слід враховувати різні критерії. Особливу увагу слід звернути на важливість диспозитивних норм у сімейному праві. З посиленням принципу диспозитивності в сімейно-правовому регулюванні збільшується потреба в індивідуальному, ситуаційному регулюванні відносин членів сім'ї. Однак у деяких інститутах сімейного права необхідне і застосування імперативного методу, зокрема, у випадку застосування сімейно-правової відповідальності та захисту. Норми про визнання шлюбу недійсним, про позбавлення батьківських прав, про скасування усиновлення або визнання недійсним усиновлення залишаються імперативними.

Основні принципи сімейного права викладені у статті 7 СК України та конкретизовані в окремих нормах сімейного законодавства. Рекомендується систематизувати їх і окремо висвітлити конституційні, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи окремих інститутів. До цих принципів можна віднести: неприпустимість втручання будь-кого в сімейні справи та повага до сімейного життя, право на таємницю особистого життя, право на особисту свободу, справедливість, добросовісність та розумність в сімейних відносинах, право на захист кожного

учасника сімейних відносин, свобода шлюбу та свобода розірвання шлюбу, рівність чоловіка та дружини в шлюбних відносинах, врахування інтересів дітей та пріоритет сімейного виховання дітей, матеріальна підтримка членів сім'ї, договірне регулювання сімейних відносин.

Вивчаючи питання про джерела сімейного права, зважате на загальну систему джерел права з точки зору юридичної сили. Основними джерелами сімейного права є Конституція України та Сімейний кодекс. До джерел сімейного права також можна віднести Закони України: «Про міжнародне приватне право», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства у сім'ї», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», а також підзаконні нормативні акти. Відповідно до положень Сімейного кодексу, джерелом сімейного права може бути і звичай.

Особливу увагу зверніть на зміст міжнародних актів, які регулюють сімейні правовідносини. Відповідно до статті 13СКУ: «якщо в міжнародному договорі України, укладеному в установленому порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом сімейного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України».

Сімейний кодекс дозволяє застосовувати аналогію закону та аналогію права (стаття 10), а також звичай: при вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам Сімейного Кодексу, інших законів і моральним засадам суспільства.

Традиційно питання співвідношення цивільного та сімейного права має особливе значення. Потрібно визначити, чи має сімейне право ряд ознак (і які), що дозволяють виділити його як самостійну галузь права. Важливо, що незалежно від позиції того чи іншого вченого, закон дозволяє застосовувати норми цивільного законодавства до сімейних відносин. Водночас не

варто переоцінювати можливість застосування цивільного законодавства до сімейних відносин, оскільки це допустимо, якщо не суперечить характеру сімейних відносин.

При вивченні питання про сімейні правовідносини необхідно мати на увазі, що це відносини, які виникають у сфері шлюбу та сім'ї, вони носять, як правило, тривалий характер. За предметом їх можна поділити на особисті немайнові та майнові. Для сімейного права характерна відсутність чисто абсолютних відносин.

Види сімейно-правових відносин належить розрізняти за такими критеріями: за особливостями прав та обов'язків суб'єктів, за способом захисту, за змістом.

Для визначення правового статусу суб'єктів сімейних правовідносин використовують поняття «сім'я». Відповідно до статті 3 Сімейного кодексу сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Права члена сім'ї має і одинока особа.

Об'єктами сімейних правовідносин можуть виступати особисті немайнові блага, дії, речі. Як правило, об'єкт має комплексний характер.

Важливо врахувати значення правоздатності та дієздатності суб'єктів сімейних правовідносин. У даному випадку використовують поняття правоздатності та дієздатності, які містяться в цивільному законодавстві, але з певними застереженнями, наприклад, шлюбна правоздатність виникає з досягненням 18 років, а також для участі в сімейних правовідносинах не завжди потрібна повна дієздатність. Учасниками сімейних правовідносин можуть бути батьки та діти, подружжя, інші члени сім'ї (дід, баба, внуки, брати, сестри, вітчим, мачуха, пасинок, падчерка), опікун, піклувальник та підопічний, усиновитель та усиновлена дитина, патронатні вихователі, батьки-вихователі. Для визначення статусу суб'єктів сімейних правовідносин важливе значення має факт рідства.

Для глибшого розуміння даної теми зверніть увагу на поняття та класифікацією юридичних фактів у сімейному праві. Під юридичними фактами в сімейному праві розуміють конкретні життєві обставини (народження дитини, укладення шлюбу, усиновлення, укладення шлюбного договору, укладення

договору про сплату аліментів, визнання шлюбу недійсним) з наявністю яких норми сімейного законодавства пов'язують настання, зміну або припинення правовідносин. Критерії класифікації: залежно від волі суб'єктів, залежно від правових наслідків. За правовими наслідками вони поділяються на правоутворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі.

Розглядаючи питання про здійснення та захист сімейних прав визначте принципи, яким вони підпорядковуються. Зокрема, пам'ятати, що «сімейні права тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі». Якщо особа самостійно не може здійснювати свої права, то ці права здійснюють її законні представники (батьки, опікуни, піклувальники).

Здійснення сімейних прав та виконання обов'язків можливо шляхом дії або бездіяльності. Згідно зі ст.16 СКУ, орган опіки та піклування надає допомогу особі у здійсненні нею своїх сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків.

Особливу увагу слід приділити концепції зловживання правами в сімейних правовідносинах, видам зловживань та їх правовим наслідкам. Для вивчення питання щодо захисту сімейних прав необхідно визначити поняття захисту. Традиційно існують дві форми правового захисту: юрисдикційна та неюрисдикційна. Відповідно до Конституції та статті 7 СКУ, кожна особа має право на судовий захист. Для захисту сімейних прав до суду може звернутися особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку. Захист сімейних прав також здійснюють органи опіки та піклування та нотаріус шляхом вчинення виконавчого напису.

Стаття 18 СКУ визначає способи захисту сімейних прав та інтересів:

- 1) встановлення правовідношення;
- 2) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку;
- 3) припинення правовідношення, а також його анулювання;
- 4) припинення дій, які порушують сімейні права;
- 5) відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права;

б) відшкодування матеріальної та моральної шкоди, якщо це передбачено сімейним кодексом або договором;

7) зміна правовідношення;

8) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Однак указані способи захисту не є вичерпними, тобто сторони мають право використовувати й інші способи, наприклад, визнання договору недійсним. Забезпечення правового захисту сімейних прав досягається за допомогою як застосування сімейно-правових санкцій, так і за допомогою санкцій, які передбачені іншими галузями права.

Особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування.

Неюрисдикційна форма захисту – це дії фактичного характеру, які учасник сімейних відносин вчиняє для захисту свого права без звернення до юрисдикційних органів. Наприклад, батьки мають право на самозахист своєї дитини.

Розглядаючи питання про строки в сімейному праві необхідно зазначити, що, за загальним правилом, до вимог, які впливають з сімейних відносин, позовна давність не застосовується. Але існують і винятки:

1) до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки;

2) до вимоги про визнання батьківства застосовується позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство;

3) до вимоги матері про внесення змін до актового запису про народження дитини встановлюється позовна давність в один рік, яка починається від дня реєстрації народження дитини;

4) до вимоги про визнання материнства встановлюється позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися, що є матір'ю дитини.

Шлюб

Для вивчення теми насамперед визначте поняття шлюбу, його суть і основні особливості.

Візьміть до уваги, що чинне законодавство надає юридичне значення лише зареєстрованому шлюбу. Однак слід зазначити, що це правило не поширюється на шлюби, укладені за релігійними обрядами до створення або відновлення органів реєстрації актів цивільного стану.

Шлюб – це рівний, вільний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в установленому законом порядку. Шлюб знаходиться під захистом держави.

Вивчаючи дану тему, необхідно розрізняти умови шлюбу (статті 22-25 СКУ) та перешкоди до укладення шлюбу (стаття 26 СКУ). Умови шлюбу - це обставини, необхідні для реєстрації шлюбу. Перешкодами є обставини, за наявності яких укладення шлюбу не допускається.

Умовами вступу в шлюб є взаємна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, досягнення шлюбного віку та приналежність до різних статей. При цьому згода повинна бути вільною, без примусу. Згода надається усно в процесі реєстрації шлюбу. Шлюбний вік в Україні – 18 років. За наявності поважних причин і якщо це буде відповідати інтересам особи суд може надати право на укладення шлюбу при досягненні особою шістнадцятирічного віку.

Перешкодами для укладення шлюбу є перебування одного з подружжя в іншому зареєстрованому шлюбі, близьке рідство, усиновлення, недієздатність особи. Перелік перешкод є вичерпним, а тому відмова зареєструвати шлюб з інших причин є порушенням прав людини. Не допускається відмова зареєструвати шлюб за медичними показниками, але стаття 30 СКУ передбачає обов'язок осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу повідомити одна одну про стан здоров'я. На реалізацію даного обов'язку спрямована Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740 «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених».

Розглядаючи питання про процедуру укладення шлюбу, слід зазначити, що порядок реєстрації шлюбу регулюється як Сімейним кодексом, так і Законом України «Про державну

реєстрацію актів цивільного стану» та Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. Державна реєстрація шлюбу здійснюється органами ДРАЦСу через один місяць з дати подання спільної заяви про реєстрацію шлюбу за особистої присутності осіб, які укладають шлюб. Однак, відповідно до розпорядження КМУ від 13 липня 2016 р. № 502-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» «державна реєстрація шлюбу проводиться у строк, визначений заявниками, у тому числі в день подання відповідної заявки».

Слід зазначити, що стаття 14 Закону «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» передбачає можливість державної реєстрації шлюбу, за наявності поважних причин, за місцем проживання, в медичній чи іншій установі та в місцях позбавлення волі. Реєстрація шлюбу через представника не допускається, однак дозволено подавати заяву про реєстрацію шлюбу через представника.

Існують особливості реєстрації шлюбу з особами, засудженими до позбавлення волі. Відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні державна реєстрація шлюбу із засудженими, які відбувають покарання в установах виконання покарань, проводиться відділом державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням цієї установи на загальних підставах, передбачених законодавством України, у присутності нареченого та нареченої у приміщенні, визначеному адміністрацією установи виконання покарань.

Свої особливості має і укладення шлюбу з іноземцями та особами без громадянства. У даному випадку необхідно визначити право якої країни регулює форму і порядок укладення шлюбу, а також яке право застосовується для визначення шлюбної правоздатності. У даному випадку важливе значення мають статті 55-56 Закону України «Про міжнародне приватне право». Для реєстрації шлюбу з іноземцем необхідно перевірити законність перебування цих осіб на території України, та їх сімейний стан. При розгляді документів іноземних осіб, необхідно визначити за яких умов вони дійсні в Україні (дійсні за умови засвідчення апостилем, дійсні за умови легалізації консульською установою України, дійсні за умови, що видані

компетентними органами держав, з якими Україна має договори, які містять положення про визнання офіційних документів без додаткового їх засвідчення).

При вивченні питання про недійсність шлюбу, важливо визначити причини недійсності шлюбу, викладені у статтях 39-41, а також коло осіб, які мають право вимагати визнання шлюбу недійсним (ст. 42 СКУ).

Недійсність шлюбу – це особливий вид сімейно-правових санкцій, який застосовується у випадках порушення передбачених законом умов укладення шлюбу і означає анулювання тих юридичних наслідків, які законом пов'язуються з дійсним шлюбом. Для визнання шлюбу недійсним не має значення вина осіб, які уклали такий шлюб. На визнання шлюбу недійсним позовна давність не розповсюджується. Сімейний кодекс умови визнання шлюбу недійсним поділяє на три групи: 1) умови, за яких шлюб є недійсним і не потребує окремого рішення суду (шлюб, зареєстрований з особою, яка перебуває в іншому шлюбі; шлюб, зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення; шлюб між рідними братами та сестрами; шлюб зареєстрований з недієздатною особою); 2) умови, при наявності яких шлюб визнається недійсним за рішенням суду (шлюб без наміру створити сім'ю - фіктивний, шлюб, зареєстрований без вільної згоди чоловіка або жінки); 3) умови, при наявності яких шлюб може бути визнаний судом недійсним (шлюб, зареєстрований з особою, яка не досягла шлюбного віку; шлюб між усиновлювачем та усиновленою дитиною; шлюб між дядьком і племінницею, тіткою та племінником, двоюрідним братом та сестрою, шлюб, зареєстрований з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для іншого з подружжя або їх нащадків).

Шлюб є недійсним з моменту його реєстрації. Наслідком визнання шлюбу недійсним є анулювання його наслідків: втрата права на спільне прізвище, права на аліменти, на проживання в житловому приміщенні іншого з подружжя, визнання недійсним шлюбного договору, до майнових відносин таких осіб, застосовуються норми не сімейного, а цивільного законодавства. Такі наслідки не застосовуються до того з подружжя, який є добросовісним, тобто не знав і не міг знати, що перебуває в

недійсному шлюбі. Визнання шлюбу недійсним не впливає на статус дітей, народжених в таких відносинах.

Припинення шлюбу

Приступаючи до вивчення теми, візьміть до уваги, що шлюб припиняється смертю одного з подружжя або оголошенням його померлого. Протягом життя подружжя шлюб припиняється шляхом розірвання шлюбу. Треба розрізнити розірвання шлюбу й анулювання. При розірванні шлюбу відносини припиняються на майбутнє, а визнання шлюбу недійсним усуває юридичні наслідки шлюбу з моменту його укладення.

Сімейний кодекс передбачає дві процедури розірвання шлюбу: судову та адміністративну - в органах ДРАЦСу. Пам'ятайте, що для вибору того чи іншого провадження у справі про розірвання шлюбу необхідні певні умови, викладені у ст.105 СКУ.

Розірвання шлюбу в органах ДРАЦС можливе при наявності двох умов: відсутність у подружжя спільних малолітніх чи неповнолітніх дітей та згода чоловіка та дружини на розірвання шлюбу. У даному випадку вони подають спільну заяву про розірвання шлюбу і по спливу місячного строку орган ДРАЦСу складає актовий запис про розірвання шлюбу. Також законодавство передбачає можливість розірвати шлюб у спрощеному (адміністративному) порядку за заявою одного з подружжя, якщо інший - визнаний безвісті відсутнім або недієздатним. При цьому, якщо той з подружжя, який визнаний безвісті відсутнім, з'явиться, шлюб може бути поновлений тільки за спільною заявою подружжя.

Сімейний кодекс дозволяє розірвати шлюб в органах ДРАЦС незалежно від наявності майнового спору між подружжям.

Особливу увагу слід зосередьте на розірванні шлюбу в судовому порядку, який передбачено у випадку, якщо подружжя має спільних малолітніх чи неповнолітніх дітей, а також у разі відсутності згоди одного з подружжя на припинення шлюбу. Особливою підставою для розірвання шлюбу в судовому

порядку є ситуація, коли один із подружжя хоча і висловлює згоду на розірвання шлюбу, але уникає можливості подати спільну заяву до органів ДРАЦС.

Відповідно до ст.110 СКУ, позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини, а також чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.

Певну специфіку має розірвання шлюбу, якщо один з подружжя не погоджується на припинення шлюбних відносин. У даному випадку суду необхідно встановити, що збереження сім'ї неможливе. Суд може вживати заходи для примирення сторін. Але це право суду, а не обов'язок, про що свідчить правова позиція Верховного Суду висловлена при розгляді *справи №200/952/18*.

При розірванні шлюбу судом моментом припинення шлюбу є момент набрання рішенням законної сили.

З моменту припинення шлюбу між подружжям припиняються особисті права та обов'язки, припиняється режим спільної сумісної власності, але одночасно можуть виникнути право на утримання.

Уваги вимагає також питання про встановлення режиму окремого проживання, яке регулюється ст. 119 СКУ: у разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Разом з тим, Сімейний кодекс передбачає наслідки встановлення режиму окремого проживання, а саме: 1) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набути у шлюбі; 2) дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

Особисті та майнові правовідносини подружжя

При вивчення даної теми перш за все, зверніть увагу на те, що після одруження подружжя наділяється певним правовим статусом, який характеризується наявністю прав та обов'язків для кожного з них. Права й обов'язки подружжя поділяються на особисті та майнові.

Характерним для особистих немайнових прав подружжя є те, що вони не мають економічного змісту, є визначальними в сімейних правовідносинах, виникають не з моменту народження, а з моменту укладення шлюбу і припиняються з припиненням шлюбу, є відносними. Правове регулювання особистих прав та обов'язків подружжя базується на принципі рівності, що означає, що жоден із подружжя не має пріоритету над іншим у вирішенні сімейних питань. Особисті права подружжя можуть включати: право вибору професії, право вибору місця проживання, право вибору прізвища, право на повагу до своєї індивідуальності, на фізичний та духовний розвиток, право на материнство та батьківство, право на припинення шлюбу, право на усиновлення дитини, право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. До особистих обов'язків можна віднести обов'язок будувати сімейні стосунки, засновані на взаємній повазі та допомозі, сприяти добробуту та зміцненню сім'ї, піклуватися про забезпечення та розвиток дітей. Відповідно до Сімейного кодексу: «дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній».

Майнові відносини подружжя - це складний комплекс взаємопов'язаних дій щодо володіння, користування й розпорядження майном.

Щодо майнових відносин подружжя, то зазначимо, що законодавче регулювання, як правило, застосовується до майна, придбаного подружжям під час шлюбу, тобто таке майно подружжя є їх спільною власністю. Винятком із загального правила є встановлена законодавством можливість зміни правового режиму майна сім'ї за домовленістю сторін.

Стаття 53 СКУ передбачає випадки, коли майно має статус роздільного. Зокрема, майно, яке належало кожному з подружжя до шлюбу, майно, яке один із подружжя отримав в дарунок, в спадщину предмети індивідуального користування,

приватизовані земельні ділянки та житло. Також особистою приватною власністю є: премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги, страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них. Такий режим включає адресований одному з подружжя – власнику загальний дозвіл на здійснення дій у відношенні майна. Але законодавець обмежив волю власника, шляхом встановлення норми, яка передбачає, що той з подружжя, хто є власником, визначає режим володіння та користування з урахуванням інтересів сім'ї, насамперед дітей.

Кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: жилі й садові будинки, квартири, земельні ділянки та насадження на них, транспортні засоби, засоби виробництва, грошові кошти, цінні папери, валютні цінності, частки в статутних фондах господарських товариств, тобто будь-яке майно, не вилучене з цивільного обігу. При цьому не має значення, що один з подружжя не працював з поважних причин і не мав самостійного заробітку. До поважних причин законодавець відносить хворобу, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Що ж до спільного майна подружжя, то особливу увагу слід приділити регулюванню питань відчуження майна. Відповідно до вимог ст. 63СКУ, чоловік та дружина мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності». Дана норма є визначальною. Для продажу спільного майна одним із подружжя потрібна згода іншого з подружжя на укладення такого правочину. Ч. 2 ст. 65 СКУ виходить з принципу єдності інтересів подружжя і встановлює презумпцію згоди одного з них при здійсненні правочинів відносно спільного майна іншим з подружжя. Однак для здійснення операції з продажу нерухомості

та інших правочинів, які вимагають нотаріального посвідчення, а також правочинів пов'язаних з цінним майном (при цьому законодавство не містить визначення цінного майна), необхідно отримати нотаріально завірену згоду іншого з подружжя. Це правило також підтверджується п. 4.2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, в якому зазначається, що справжність підпису на заяві другого з подружжя про згоду на укладення правочину повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку. Без нотаріально завіреної згоди правочин може бути визнаний недійсним на вимогу того з подружжя, згода якого не отримана. Подружжя має право домовитись між собою про порядок користування майном, що належить на праві спільної сумісної власності. Верховний Суд України у своїй постанові у справі №214/6174/15-ц, зазначив, що, «визначаючи правовий статус спірного майна як спільної сумісної власності подружжя, суд має враховувати, що частка в такому майні визначається відповідно до розміру фактичного внеску кожної зі сторін, у тому числі за рахунок майна, набутого одним з подружжя до шлюбу, яке є його особистою приватною власністю, у придбання (набуття) майна. Якщо в придбання (будівництво) майна вкладено, крім спільних коштів, особисті приватні кошти однієї зі сторін, то частка в такому майні відповідно до розміру внеску є її власністю».

Правовий режим майна подружжя може визначатися не лише нормами законодавства, але і самим подружжям шляхом укладення договорів. До таких договорів відносять шлюбний договір, договір про поділ спільного майна, договір про порядок користування майном, договори про визнання роздільного майна спільним і навпаки.

Основним видом є шлюбний договір, який визначає майнові відносини подружжя під час шлюбу та (або) у разі його розірвання.

Шлюбний договір може бути укладений у будь-який час (як до, так і під час шлюбу), а також щодо будь-якого майна.

Особливі вимоги стосуються форми шлюбного договору. Такий договір повинен бути укладений у письмовій формі і нотаріально посвідчений. У відповідності до ст. 95 СКУ, якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, то він набирає

чинності у день реєстрації шлюбу. А якщо укладений подружжям, то він набирає чинності з моменту нотаріального посвідчення. Зміст шлюбного договору становлять лише майнові відносини. Якщо таким договором визначаються особисті правовідносини, то в цій частині він є недійсним. Шлюбний договір може містити домовленості, які визначають правовий режим майна подружжя, домовленості відносно порядку користування спільним або роздільним майном, домовленості про порядок управління спільним майном, домовленості щодо доходів від майна, домовленості зобов'язального характеру (про взаємне утримання, про порядок покриття спільних витрат, про борги). На практиці шлюбний договір носить комплексний характер. Окремі умови шлюбного договору можуть вступати в силу і припиняти свою дію в різний час.

При характеристиці майнових відносин подружжя необхідно наголосити на питанні відповідальності подружжя за зобов'язаннями.

У процесі свого існування режим спільного і роздільного майна подружжя можуть трансформуватися. Діюче законодавство передбачає трансформацію роздільного майна в спільне та трансформацію спільного майна в роздільне. Надзвичайно актуальне питання, пов'язане з поділом спільного майна. Поділ можливий як на підставі договору, так і на підставі рішення суду. Судовий поділ здійснюється у наступних випадках: 1) якщо між подружжям виникає спір, 2) якщо питання про примусовий поділ ставлять кредитори, 3) у випадку смерті одного з подружжя і виникнення між його спадкоємцями і іншим з подружжя спору про майно. У процесі поділу майна в першу чергу визначаються частки в праві власності. Після цього здійснюється поділ майна в вартісному виразі та по предметно. За загальним правилом, частки подружжя є рівними. Але суд згідно з частинами 2, 3 ст. 70 СКУ, може відступити від засади рівності часток подружжя, враховуючи обставини, що мають істотне значення для справи (якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї), а також інтереси дітей, (за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній

для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування).

Стаття 71 СКУ визначає способи поділу майна: вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди - виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи; вирішуючи спори між подружжям, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час його придбання. До складу майна, що підлягає поділу включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, та те, що знаходиться у третіх осіб; у випадку, коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділ. Факт реєстрації нерухомого майна, придбаного у період шлюбу, на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише особі, на ім'я якої зареєстроване. Таке майно є спільною сумісною власністю подружжя». Дане положення міститься в Постанові Верховного Суду від 01 квітня 2020 року у справі № 462/518/18 (провадження № 61 -13422св19).

Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України.

Відповідно до ст.74 СКУ якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

Важливим моментом також є право одного з подружжя на утримання. Закон містить повний перелік випадків, коли один з подружжя має право отримувати аліменти від іншого з подружжя як під час шлюбу (ст.75СКУ), так і у випадку його розірвання (статті 76 СКУ). Один з подружжя має право на утримання за умови, що є непрацездатним, а також дружина в період вагітності і до досягнення дитиною трьох років або чоловік на період досягнення дитиною трьох років, один з батьків з ким проживає дитина-інвалід. Особа має право вимагати виплат на утримання лише в тому випадку, якщо інший із подружжя (колишнього подружжя) має для цього необхідні засоби. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного кримінального правопорушення, якщо це встановлено судом.

Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків і дітей

При вивченні даної теми з'ясуйте юридичні факти, на підставі яких виникають правовідносини між батьками та дітьми. Батьківські відносини розглядаються не лише як біологічні, але як і соціальні. Підставою для виникнення таких правовідносин відповідно до ст. 121 СКУ є походження дітей від батьків, засвідчене органом ДРАЦС шляхом видачі свідоцтва про народження дитини. Державна реєстрація народження дитини проводиться протягом місяця з моменту народження. Встановлення материнства традиційно не викликає труднощів, оскільки походження дитини від матері очевидне. Законодавець у Правилах державної реєстрації актів цивільного стану

встановив перелік доказів, які можуть бути підставою для реєстрації жінки матір'ю дитини.

Щодо визначення батьківства в адміністративному процесі, то треба окремо наголосити на порядку визначення батьківства за наявності презумпції батьківства та порядку визначення батьківства особи, яка не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини.

Презумпція батьківства - визнання батьком дитини чоловіка матері, а також колишнього чоловіка матері, якщо дитина народилася протягом десяти місяців з моменту розірвання шлюбу, визнання шлюбу недійсним, смерті батька. Презумпція застосовується у всіх випадках, якщо не доведено інше.

Добровільне визнання батьківства - визнання батьківства особою, яка не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини шляхом подання спільної заяви від матері та батька дитини або заяви лише від батька дитини у випадках, передбачених законодавством. Як правило, така заява подається після народження дитини. Однак закон дозволяє подавати спільну заяву під час вагітності матері (стаття 126 СКУ).

Особливу увагу приділіть питанням визнання батьківства в судовому порядку.

Ст. 128 СКУ зазначає, що якщо дитина народжується від батьків, які не перебувають у шлюбі один з одним, за відсутності спільної заяви чи заяви батька дитини, походження дитини від конкретної особи визначається на підставі рішення суду. В цих випадках особливу увагу слід приділити генетичній експертизі.

Суду також дозволено встановити факт батьківства. Ця процедура доказування подібна до судового визначення батьківства, але має місце у зв'язку зі смертю передбачуваного батька.

Особливу увагу слід звернути на процедуру реєстрації батька та матері дитини при використанні допоміжних репродуктивних технологій.

Сімейний кодекс також передбачає можливість оспорування батьківства та материнства. Предметом доказів в таких категоріях справ є походження або не походження дитини від осіб, зазначених як її батьки.

Незважаючи на це, зверніть увагу на випадки, коли закон не дозволяє оспорювати батьківство та (або) материнство. Відповідно до ст.136 СКУ оспорювання батьківства неможливе у разі смерті дитини. Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Що стосується прав дітей, то перше, на що треба звернути увагу для вивчення даного питання, - важливість такого юридичного документа, як Конвенція про права дитини. Термін "дитина" застосовується до осіб віком до 18 років.

Батьківські права та обов'язки мають певні особливості: носять строковий характер, поєднують інтереси дитини та батьків, діти користуються переважним захистом, здійснення батьківських прав одночасно є їх обов'язками, з всіх батьківських обов'язків, здійснити в примусовому порядку можна лише обов'язок зі сплати аліментів.

Одним з основних прав дитини є правна сімейне виховання. Це право передбачає: право жити і рости в сім'ї, право знати своїх батьків, право жити разом з батьками, якщо це не суперечить інтересам дитини.

Дитина має право на ім'я, по батькові та прізвище. Здійснення даного права здійснюється батьками. Слід зазначити, що вони вільні у виборі імені дитини. По батькові дається дитині по імені чоловіка, який зареєстрований як батько дитини, а прізвище - за прізвищем батьків (або одного з них, якщо прізвища різні). Спори між батьками з цих питань можуть вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Право дитини висловлювати свою думку ґрунтується на статтях 13 та 14 Конвенції про права дитини та статті 171 СКУ. Існує три методи врахування думки дитини: врахування думки дитини, обов'язкове врахування думки дитини, якій виповнилося десять років, та обов'язкове отримання згоди дитини, яка досягла десяти років.

Зміст права на виховання чітко не визначений законодавством. У ст. 150 СКУ обов'язок щодо виховання окреслюється в загальному вигляді. Батьки вільні у виборі способів і форм виховання до тих пір, доки вони не виходять за

рамки, встановлені законом. Виховання неможливе без особистого спілкування дитини з батьками. Для здійснення даного права надана можливість спільно проживати з дітьми. Батьки мають право вибору навчального закладу та форми навчання для дітей для отримання загальної освіти (з урахуванням думки дітей). Батьки є законними представниками дітей.

Особливу увагу слід зверніть на правовий статус неповнолітніх батьків.

Неналежне виконання батьками прав та обов'язків тягне за собою застосування санкцій. Тому при опануванні теми слід розглянути питання позбавлення батьківських прав. При цьому необхідно чітко визначити коло осіб, які мають право подати заяву про позбавлення батьківських прав, підстави для позбавлення батьківських прав та юридичні наслідки.

Підставою для позбавлення батьківських прав склад правопорушення, передбачений ст. 164 СКУ. Дана санкція застосовується лише до батьків, в діях яких була вина і лише в тому випадку, інші міри не дозволяють захистити інтереси дитини. Підставами позбавлення батьківських прав є обставини, коли батьки:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти;

3) жорстоко поводяться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини. Перелік таких підстав є вичерпним.

Позбавити батьківських прав можливо лише стосовно дітей, які не досягли 18 років. Позбавлення батьківських прав призводить до припинення прав батьків, які засновані на рідстві

з дитиною. Але батьки не звільняються від обов'язку сплачувати аліменти на дитину.

При зміні батьками своєї поведінки, батьки можуть бути поновлені в батьківських правах за умови, що дитина не усиновлена і це буде відповідати її інтересам.

Також можливе відібрання дитини без позбавлення батьківських прав у випадках, коли залишення дитини з батьками небезпечно з підстав, які не залежать від вини батьків, наприклад, якщо існує безпосередня загроза життю чи здоров'ю дитини.

Розглядаючи питання про аліментні правовідносини слід пам'ятати, що «батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття». Існує два способи виконання даного обов'язку - за взаємною згодою сторін або на підставі рішення суду чи судового наказу. Договору про сплату аліментів притаманні як цивільно-правові ознаки, так і специфічні особливості, які відображені в нормах сімейного права. Такий договір укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Змістом такого договору є визначення розміру, порядку та умов сплати аліментів. Відповідно до ст. 190 СКУ: той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо).

Якщо батьки добровільно не утримують дітей, то кошти можна стягнути в судовому порядку. Кошти на утримання дитини присуджуються або в частці до заробітку платника аліментів, або в твердій грошовій сумі. «Розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини». Відповідно до ст.183 СКУ той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину. Розглядаючи питання про процедуру стягнення та сплати аліментів, важливо зазначити, що закон не

встановлює строків давності для цього виду зобов'язань. Рішення суду підлягає негайному виконанню. Крім того, у разі зміни обставин, які вплинули на розмір аліментних виплат та їх тривалість, сторона може вимагати зміни суми та строків аліментних платежів шляхом подання нової вимоги.

Крім сплати аліментів, необхідно також брати участь у додаткових витратах на дитину при наявності особливих обставин: розвитку здібностей дитини, хвороба дитини, каліцтво дитини. Постанова Верховного Суду від 21 лютого 2018 року у справі № 127/16614/15-ц містить правову позицію: «повна або часткова компенсація додаткових витрат на дітей забезпечується із урахуванням матеріального становища батьків». Понесення таких витрат має довести особа, що заявляє відповідні вимоги.

Платник аліментів може бути притягнутий до відповідальності за порушення аліментних зобов'язань лише за наявності його вини в невиконанні (неналежному виконанні) обов'язку зі сплати аліментів або оплати додаткових витрат на дитину. У такому випадку вина платника аліментів презюмується.

Законодавство також визначає умови призначення аліментів на повнолітню дитину: дитина є непрацездатною або дитина навчається (до 23 років); дитина потребує допомоги; батьки можуть надати матеріальну допомогу. Умови мають бути у сукупності. Але отримання повнолітнім непрацездатним дочкою/сином доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги.

Також необхідно зверніть увагу на проблему утримання дітьми своїх батьків. Умови виплати аліментів: обов'язок виплачувати аліменти батькам може бути покладено лише на повнолітніх дітей; потреба матеріальної допомоги полягає в тому, що батьки не мають можливості забезпечити своє гідне існування у зв'язку із відсутністю пенсій чи їх низького розміру, а також у зв'язку із відсутністю у них інших джерел існування; батьки є непрацездатними, тобто досягли пенсійного віку, або є особами з інвалідністю; відсутні обставини для звільнення дітей від обов'язку утримувати своїх батьків. Отримання матір'ю/батьком доходів, більших за прожитковий мінімум,

автоматично не свідчить, що батько/мати не потребують матеріальної допомоги. Ст.202 СКУпередбачає, що право на утримання (аліменти) має непрацездатна особа, яка не забезпечена прожитковим мінімумом. Аналогічна позиція сформульована у постанові Верховного Суду від 11 жовтня 2018 року у справі № 161/16931/16-ц (провадження № 61-23149св18).

Усиновлення

Вивчаючи законодавство, юридичну практику та навчальну літературу з питань усиновлення, особливу увагу зверніть на наступні моменти: неприпустимість посередницької діяльності при усиновленні дітей; вимоги до кандидатів усиновителів; коло осіб, згода яких є необхідною умовою прийняття рішення про усиновлення; правові наслідки усиновлення дітей; проблема дотримання таємниці усиновлення.

Усиновлення являє собою правовий інститут, покликаний створити між усиновлювачем та усиновленою дитиною відносин, найбільш близьких, які виникають між батьками та рідними дітьми. Усиновлення одночасно має правовстановлююче та правоприпиняюче значення. Метою усиновлення є забезпечення дітей сімейним вихованням. Статті 211-212 СКУ містять перелік осіб, які не можуть бути усиновлювачами. Перешкодами можуть бути стан здоров'я усиновлювача, відсутність стабільного заробітку, житла, зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, позбавлення батьківських прав, були засудженні за злочини проти життя, здоров'я, тощо. При усиновленні переваги надаються громадянам України, сім'ям в яких проживала дитина, родичам дитини.

Розглядаючи питання про умови та порядок усиновлення, візьміть до уваги постанову Пленуму Верховного Суду «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007р., яка визначає, що «умови усиновлення слід розуміти як установлені сімейним законодавством України вимоги, додержання яких є обов'язковим під час здійснення зазначеного юридичного акта». Умова усиновлення – це згода всіх, передбачених законом осіб: самої дитини, її батьків, осіб, які

їх замінюють, іншого з подружжя. «Згода дитини дається у формі, яка відповідає її віку та стану здоров'я» (ст. 218СКУ). Згода батьків потребує нотаріального посвідчення.

Усиновлення здійснюється судом у порядку окремого провадження за заявою особи, яка бажає усиновити дитину. Процедура усиновлення регулюється Цивільним процесуальним кодексом. Розгляду справи в суді передують адміністративна процедура в процесі якої органи опіки та піклування подають висновок про обґрунтованість усиновлення, відповідність його інтересам дитини. Правові наслідки усиновлення виникають з моменту набрання чинності рішенням суду. Діюче законодавство передбачає спеціальні заходи, які спрямовані на збереження таємниці усиновлення: на прохання усиновлювачів вони записуються батьками дитини в свідоцтві про народження, можуть змінити прізвище, ім'я дитини, дату народження в межах шести місяців.

Сімейний кодекс передбачає лише одну підставу для припинення усиновлення – скасування. При скасуванні усиновлення припиняються всі правові наслідки усиновлення на майбутнє. Скасування усиновлення здійснюється за рішенням суду на підставах передбачених законодавством, а саме якщо воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Усиновлення також може бути визнане недійсним за рішенням суду. Відповідно до ч.1, 2 ст. 236 СК, суд обов'язково визнає усиновлення недійсним, якщо воно було здійснене без згоди дитини і батьків, яка була необхідна, або якщо усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, що виникають унаслідок усиновлення (фіктивне усиновлення). Згідно ж із ч.3, 4 цієї статті, суд може, (але не зобов'язаний) визнати недійсним усиновлення, здійснене на підставі підроблених документів або за відсутності згоди осіб, зазначених у статтях 220-222 СК.

Особливу увагу необхідно звернути на особливості усиновлення іноземцями. Конвенція про права дитини зазначає, що кожна дитина має право рости в сімейному оточенні, а стаття 21 передбачає, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим. Дане положення знайшло своє відображення і в національному законодавстві України, зокрема, відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства», усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України. Усиновлення іноземцями провадиться за умови забезпечення дитині прав в обсязі не меншому, ніж це встановлено законами України. Міжнародне усиновлення повинно здійснюватися у відповідності з стандартами та принципами Конвенції 1993 року про захист дітей і співробітництво у галузі міждержавного усиновлення. Що стосується можливості бути усиновленим, то сімейне законодавство України передбачає, що за загальним правилом, іноземні громадяни можуть усиновити дитину, яка досягла 5-річного віку.

Опіка та піклування над дітьми

Мета вивчення даної теми полягає у визначенні поняття опіки та піклування за законодавством України, у з'ясуванні правового становища опікунів, піклувальників і підопічних.

Для досягнення мети необхідно дослідити правову природу інституту опіки та піклування. Опіка та піклування регулюється не лише нормами сімейного законодавства, але і нормами Цивільного кодексу. Встановлення опіки (піклування) є складним правовим інститутом. З одного боку, це можна вважати як спосіб поповнення дієздатності дитини, з іншого боку, як своєрідний інститут представництва. Опіка та піклування призначаються над дітьми, які є сиротами або позбавлені

батьківського піклування. Відповідно до законодавства, дітисироти – це діти, в яких померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми чи недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місце перебування, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки; підкинуті діти та діти, батьки яких невідомі; діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти.

Розглядаючи порядок встановлення опіки та піклування над дітьми необхідно зосередитись, що опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітньою особою) і має часткову цивільну дієздатність, а піклування - над дитиною віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років і має неповну дієздатність (неповнолітньою особою).

Опіка може бути встановлена органами опіки та піклування або судом. Опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа.

При призначенні опікуна, піклувальника органом опіки та піклування враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини.

Важливе значення для опанування теми має аналіз прав дітей, відносно яких встановлена опіка та піклування, а також прав та обов'язків опікунів і піклувальників. Відповідно до Правил опіки та піклування опікуни (піклувальники) мають право вимагати через суд повернення їм дітей, що перебувають у них під опікою і піклуванням, від будь-яких осіб, які утримують дітей у себе без законних підстав, мають право управляти майном підопічних на користь останніх, зобов'язані виховувати підопічних у дусі загальноприйнятих моральних норм, піклуватися про їх здоров'я, духовний і фізичний розвиток, навчання, готувати їх до праці та самостійного життя,

захищати їх права та інтереси. Забороняється використовувати опіку (піклування) в корисних цілях.

Орган опіки та піклування контролює умови утримання, виховання, навчання дитини, над якою встановлено опіку або піклування.

Особливу увагу необхідно звернути на аналіз підстав припинення опіки і піклування. Відносини опіки (піклування) добровільні, а тому опікун (піклувальник) має право будь-коли звернутися до органів опіки та піклування з заявою про звільнення його від таких обов'язків. За ініціативою органів опіки та піклування опікун (піклувальник) може бути звільнений від обов'язків у всіх випадках, коли цього вимагають інтереси дитини. Звільнення опікуна (піклувальника) від обов'язків за своєю природою є способом захисту. При цьому не має значення вина опікуна (піклувальника). Але при зловживанні правами і залишенні підопічних дітей без догляду і піклування опікун або піклувальник притягується до відповідальності згідно з чинним законодавством. Також опіка припиняється: після досягнення малолітнім чотирнадцяти років; у разі повернення малолітніх на виховання батькам; унаслідок смерті підопічного.

Піклування припиняється: після досягнення підопічними вісімнадцяти років; при одруженні неповнолітньої особи; унаслідок смерті підопічного.

Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

Патронат

Своєчасне виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування і прийняття мір для їх захисту є актуальним. Крім усиновлення, встановлення опіки та піклування, важливого значення набули і інші форми влаштування дітей. Тому, розглядаючи дану тему зверніть увагу на ту обставину, що 16 березня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дітьми». Постановою, зокрема, затверджено: порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя; влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя; порядок оплати послуг патронатного вихователя та

виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, типовий договір про патронат над дитиною. Патронат – це альтернативна форма влаштування дитини, яка носить строковий характер.

Сімейний патронат – це професійна послуга, яка пропонує наступне: тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на час подолання складних умов життя дитиною чи її батьками (наси́льство, бездоглядність, загроза, життю та здоров'ю, житлові проблеми, хвороби батьків або їх ув'язнення тощо). Тривалість перебування під патронатом залежить від потреб дитини та з від складності житлових умов, що спричинили її влаштування, але не повинна перевищувати 3 місяців. У деяких випадках необхідне продовження терміну перебування дитини під патронатом, але загальна тривалість перебування не повинна перевищувати 6 місяців. Відповідно до п. 7 вказаної Постанови КМУ патронатним вихователем може бути громадянин України, який має досвід виховання дитини, відповідні житлові умови для надання послуг з догляду, виховання та реабілітації дитини у своєму помешканні і не можуть бути особи, які зазначені в ст. 212 СКУ(ті, які не можуть бути усиновлювачами). Обов'язки, права та відповідальність патронатного вихователя під час перебування дитини у його сім'ї визначаються договором про патронат над дитиною.

Наступною формою влаштування дітей є прийомна сім'я - це сім'я яка взяла на виховання та спільне проживання одного-чотирьох дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування. Крім Сімейного кодексу регулювання даного питання здійснюється і Положенням про прийомну сім'ю, яке затверджене Постановою КМУ, відповідно до якого прийомні діти проживають і виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку.

Рішення про утворення прийомної сім'ї приймається районною, районною у м. Києві та Севастополі держадміністрацією, виконавчим органом міської ради (далі - орган, який прийняв рішення) на підставі заяви сім'ї або окремої особи, які виявили бажання утворити прийомну сім'ю, за поданням відповідного висновку служби у справах дітей про

можливість утворення прийомної сім'ї з урахуванням рекомендації центру соціальних служб за результатами проходження курсу навчання з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сімейний дитячий будинок як заклад виховання дітей-сиріт - це не особливий тип дитячих установ, а велика родина, яка пропонує дітям сімейне виховання. Він має об'єктивні переваги перед іншими соціальними закладами, особливо інтернатами, з таких причин: природність навчального процесу; основою виховного впливу є емоційний контакт дитини з прийомними батьками, який базується на довірі дітей до дорослих; виховання в малій групі цілком відповідає вимозі поступового залучення дитини до соціального життя; індивідуальний підхід до кожної дитини.

Сімейний дитячий будинок - це сім'я, яка взяла на виховання, щонайменше, 5 дітей-сиріт та дітей без піклування батьків. Загальна кількість дітей у сімейному дитячому будинку не повинна перевищувати 10 осіб, враховуючи власних дітей. Батьки-вихователі отримують заробітну плату, допомогу на дітей, також їм встановлюються соціальні гарантії.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування» № 2342-IV від 13 січня 2005 року, прийомні батьки мають право захищати дитину, її права та інтереси як опікуна чи піклувальника без спеціальних повноважень; звернутися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав батьків прийомних дітей; звернутися до суду із заявою про скасування усиновлення або визнання недійсним дітей, які проживали з ними та були передані для усиновлення; на усиновлення дітей, які перебувають на вихованні та утриманні в їх сім'ях; брати участь у рішенні комітету опіки та піклування щодо управління майном дитини; вимагати повернення дитини від будь-кого, хто не перебуває під вартою згідно із законом або рішенням суду; вимагати від органів опіки та піклування повної інформації про дитину та її батьків, стан здоров'я, рівень розвитку та особливості дитини; самостійно визначати методи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування. Також, прийомні батьки мають такі

обов'язки: захищати права та інтереси дітей бути їх представниками в установах та організаціях; створити належні умови для всебічного гармонійного розвитку дітей; дбати про здоров'я, фізичний, розумовий та моральний розвиток, виховання дітей, готувати їх до праці; забезпечити, щоб медичні огляди дітей проводились двічі на рік лікарями-спеціалістами та щоб вони виконували їхні рекомендації; забезпечувати освіту дітей, контролювати освіту та розвиток дітей у навчальних закладах, підтримувати стосунки з учителями та вихователями, розвивати навички дітей, включаючи їх залучення до викладання у позашкільних навчальних закладах; не перешкоджати спілкуванню дитини з батьками та поверненню дитини у разі відновлення батьківських прав, звільнення з місця позбавлення волі та в інших випадках, якщо це не суперечить інтересам дитини і не забороняється за рішенням суду; співпрацювати з адміністраціями місцевого самоврядування, органами місцевого самоврядування та соціальними працівниками, залучати фахівців до вирішення проблемних проблем; інформувати відповідальну службу опіки та піклування, якщо виникають несприятливі умови для утримання, виховання та виховання дітей у сімейному дитячому будинку.

СУДОВА ПРАКТИКА

Майнові правовідносини подружжя

1. *Правовий висновок у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 214/6174/15-ц щодо збільшення вартості майна в період шлюбу.*

Якщо особиста приватна власність одного з подружжя зазнала перетворень і збільшилась у вартості в період шлюбу, однак таке збільшення не було істотним, то інший із подружжя, не власник, має право на $\frac{1}{2}$ частину збільшення вартості такого майна, якщо воно пов'язане із вкладенням в об'єкт особистої приватної власності за час шлюбу спільних коштів подружжя». «Для визнання особистого нерухомого майна одного з подружжя спільним майном подружжя істотність збільшення вартості майна має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає несуттєвим, малозначним порівняно з тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу в результаті спільних трудових або грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником. Істотність такого збільшення має бути пов'язана зі спільними затратами грошових коштів чи трудовими затратами або затратами іншого з подружжя, який не є власником майна. Сам факт перебування осіб у шлюбі в період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270721>.

2. *Правовий висновок у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року у справі № 638/18231/15-ц щодо солідарної відповідальності подружжя за зобов'язаннями, що виникають з правочинів, вчинених в інтересах сім'ї*

Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Верховного Суду України щодо солідарної відповідальності подружжя за зобов'язаннями, що виникають з

правочинів, вчинених в інтересах сім'ї, визначивши, що при вирішенні спору про порядок виконання колишнім подружжям зобов'язань, що виникають з правочинів, вчинених в інтересах сім'ї, якщо питання про поділ цих зобов'язань не було зі згоди кредитора вирішене при поділі спільного майна цього подружжя, суди повинні керуватися тим, що подружжя має відповідати за такими зобов'язаннями солідарно усім своїм майном. Якщо один із колишнього подружжя в повному обсязі виконав зобов'язання, то він у порядку частини першої статті 544 ЦК України має право на зворотну вимогу (регрес) до іншого з подружжя у відповідній частині.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458942>.

3. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 09 січня 2019 року № 643/4589/15-ц щодо відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим - неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості.

У випадку відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим - неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особі у зв'язку з припиненням її права на спільне майно. Тлумачення статті 61 СК України свідчить, що спільною сумісною власністю подружжя, що підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були набуті. Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325ц18) зроблено висновок, що

«у статті 60 СК України закріплено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Таке ж положення містить і стаття 368 ЦК України. Частиною першою статті 70 СК України встановлено, що у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Зазначені норми закону свідчать про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, в тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує». Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а у разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (частини перша, друга статті 71 СК України), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (частина друга статті 364 ЦК України).

Детально з текстом постанови Верховного Суду від 09 січня 2019 р. можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79237953>.

4. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 06 березня 2019 року № 611/522/15-ц про майно ФОП, яке бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Необхідно відзначити, що майно фізичної особи підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між кожним з подружжя з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв

визначення правового режиму спільного сумісного майна подружжя та способів поділу його між кожним з подружжя. Відповідно до ст 52 ЦК України, «фізична особа підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке, згідно із законом, не може бути звернено стягнення». Фізична особа підприємець, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у спільній сумісній власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна, за умови, якщо вона перебуває у шлюб. Відповідно, майно фізичної особи підприємця, яке використовується для його господарської діяльності, є спільним майном подружжя, що набуто в період шлюбу та за умови, що це майно придбане за рахунок належних подружжю коштів. Використання такого майна для здійснення підприємницької діяльності одним з подружжя, може бути враховано під час обрання способу поділу цього майна.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80588011>.

5. *Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 19.02.2020 року у справі № 615/1364/16-ц (провадження № 61-6575св19) про поділ майна подружжя з метою уникнення сплати боргу.*

Поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Боржник, проти якого ухвалене судове рішення про стягнення боргу і накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси позикодавця і направлений на недопущення стягнення заборгованості за договором позики за рахунок майна боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Таким чином, обрання судом при вирішенні спору варіанту поділу майна подружжя, при наявності вимоги про його поділ, відмінного від того, про який просила позивач, не може бути розцінене як вихід судом за межі позовних вимог. Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950874>

Розірвання шлюбу

1. Правовий висновок у постанові Верховного Суду від 30 травня 2019 року № 442/6319/16-ц про надання додаткового строку для примирення.

Надання додаткового строку для примирення є виключно правом суду, а не його обов'язком». Згідно із статтею 111 СК України «суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства». Закон не визначає, які саме заходи можуть застосовуватися судом для примирення подружжя, і це не випадково, оскільки такі питання можуть вирішуватися винятково у процесі розгляду конкретної справи. Важливою особливістю справ про розірвання шлюбу є те, що суд з урахуванням усіх фактичних обставин може відкласти розгляд справи та призначити подружжю строк для примирення (частина п'ята статті 191 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року в редакції, чинній на час ухвалення оскаржуваних судових рішень (далі - ЦПК України 2004 року) Системний аналіз норм СК України вказує на те, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя, збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. З цією метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясовувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя. Отже, надання додаткового строку для примирення є виключно правом суду, а не його обов'язком.

Детально з текстом постанови Верховного Суду від можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82119234>.

2. *Правовий висновок у постанові Верховного Суду від 21 березня 2019 року № 569/1011/18-ц щодо примушення особи до збереження шлюбних відносин.*

Примушення особи до збереження шлюбних відносин проти її волі законодавством не передбачено. Відповідно до Основного Закону України (ст. 51) передбачено, що «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка». Подружжя має як рівні права так і обов'язки. Відповідно, примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається, оскільки шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Сімейним законодавством (ст. 56 СК України) передбачено право чоловіка і жінки припинити шлюбні відносини. Тому будь-яке примушування до припинення шлюбних відносин, а також примусу до їх збереження буде трактуватись як порушення прав подружжя на особисту недоторканність і свободу та, може мати відповідні правові наслідки.

Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя в силу ч. 1. ст. 110, ст. 112 СК України. При цьому, суд повинен з'ясувати дійсні причини позову про розірвання шлюбу, фактичні взаємини подружжя та повинен брати до уваги наявність малолітніх дітей, дітей з інвалідністю та інші обставини.

Якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя та збереження шлюбу суперечить їх інтересам та інтересам їхніх дітей, суд постановляє рішення про розірвання шлюбу.

Відповідно, врахувавши наведені норми права і встановивши, що подальше спільне життя і збереження шлюбу суперечить інтересам подружжя, можна стверджувати про наявність усіх підстав для розірвання шлюбу.

Доводи касаційної скарги про те, що суди попередніх інстанцій вирішили спір без встановлення фактичних обставин справи, тому що не задовольнили його клопотання про розгляд справи за безпосередньої участі позивача, є безпідставними,

оскільки позивач, відповідно до частини третьої статті 211 ЦПК України, заявила клопотання про розгляд справи за її відсутності, що є її процесуальним правом.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020450>.

3. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 24 липня 2020 року у справі № 357/12676/18 (провадження № 61-1549св20) про розірвання шлюбу з іноземцем.

Визначаючи матеріальне право якої держави підлягає застосуванню національним судом під час вирішення спору про розірвання шлюбу з іноземним елементом, суди мають керуватися правилами статей 60, 63 Закону Про міжнародне приватне право. Під час визначення матеріального права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. Якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави.

При вирішенні питання про розірвання шлюбу з іноземцем застосовується колізійна прив'язка до закону суду (*lex fori*), що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справи про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави. Детальніше з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90591497>.

Особисті правовідносини батьків і дітей

1. *Правовий висновок у постанові Верховного Суду від 30.03.2021 у справі № 542/1428/18 про визначенні місця проживання дитини.*

ВС погодився з позицією судів нижчих інстанцій та зазначив, що аналіз норм законодавства та практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток і належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини виходячи з об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Також суд послався на постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18, де зазначено, що «тлумачення ч. 1 ст. 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною.

Визначаючи місце проживання дітей, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме, що і батьком, і матір'ю створено належні умови для виховання та розвитку дітей, суди, виходячи із найкращих інтересів дітей, встановивши, що двоє з дітей вже досить тривалий час проживають разом із батьком ВС зроблено висновок, що суди правильно визначили місце їхнього проживання саме разом з ним.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95907486>.

2. *Правовий висновок у постанові Верховного Суду від 06.05.2020 р. по справі №753/2025/19 про позбавлення батьківських прав.*

Як зазначив суд касаційної інстанції, тлумачення п. 2 ч.1 ст.164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Водночас, ВС наголосив на тому, що позбавлення батьківських прав є винятковим заходом, який тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Факт заперечення проти позову про позбавлення батьківських прав, подання апеляційної скарги свідчить про інтерес батька до дитини.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89209715>.

3. *Правовий висновок у постанові Верховного Суду від 23.06.2020 в справі № 754/9026/16-ц про визначення способу участі батька у вихованні дитини.*

Відповідно до статті 153 СК України_мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

За положеннями ст. 159 СК України суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування з урахуванням віку, стану здоров'я дитини, поведінки батьків, а також інших обставин, що мають істотне значення. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи.

Згідно з висновком психологічного дослідження, який міститься у матеріалах справи проведення зустрічей батька з дитиною без присутності матері може негативно вплинути на психоемоційний стан дитини, оскільки між позивачем та дитиною відсутній сталий психологічний зв'язок та дитина, враховуючи її вік та тривале проживання з матір'ю, повноцінно не сприймає позивача, як батька. Для налагодження довірливих відносин між батьком і дитиною необхідний час, протягом якого поступово буде відбуватися налагодження спілкування та формування емоційної прив'язаності дочки до батька, а тому рішення про необхідність присутності матері дитини під час побачень є законними та обґрунтованими.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90021471>.

Майнові правовідносини батьків та дітей

1. *Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10 (провадження № 61-6791св21) про стягнення аліментів на користь дитини, а також і відшкодування завданої їй моральної шкоди у разі відмови матері від дитини у пологовому будинку, невиконання обов'язку по її утриманню.*

Аналіз статті 8 СК України та частини першої статті 9 ЦК України дозволяє зробити висновок, що положення ЦК України можуть субсидіарно застосовуватися для регулювання сімейних відносин. Компенсація моральної шкоди має відбуватися в будь-якому випадку її спричинення – право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства. Обмеження права учасників сімейних відносин на відшкодування моральної шкоди лише випадками, передбаченими пунктом шостим частини другої статті 18 СК України, істотно звужує їхнє право на захист. Усвідомлення факту, що рідна мати залишила сина та відмовилась від нього, завдає йому душевних страждань, які ще більш загострюються на фоні наявних у дитини захворювань.

Суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких такий платник аліментів не довів джерело походження коштів для їх оплати. Виручення боржником грошових коштів від продажу нерухомого майна, в обмін на передачу покупцю права власності на зазначене нерухоме майно, не є наслідком отримання доходу платником аліментів.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498387>

- 2. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від про 13 квітня 2021 року у справі № 308/4214/18 (провадження № 61-16005св20) стягнення аліментів на утримання дитини, яка продовжує навчання.*

Згідно з частиною другою статті 27 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 року, батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку

дитини. Правовідносини щодо утримання батьками повнолітніх дочки, сина регулюються главою 16 СК України. Стягнення аліментів на утримання дитини, яка продовжує навчання, є одним із способів захисту інтересів дитини, забезпечення одержання нею коштів, необхідних для її життєдіяльності, оскільки на період навчання вона не має самостійного заробітку та потребує матеріальної допомоги з боку батьків, які зобов'язані утримувати своїх повнолітніх дітей, що продовжують навчатися, до досягнення ними двадцяти трьох років. При визначенні розміру аліментів з одного з батьків суд бере до уваги можливість надання утримання другим з батьків, своїми дружиною, чоловіком та повнолітніми дочкою, сином. Суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати.

Детально з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96281790>

3. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 22 квітня 2020 року у справі № 335/3166/14-ц (провадження № 61-15901св19) про зміну розміру аліментів.

Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України, але є підставою для зміни мінімального розміру аліментів, зазначених у виконавчому листі у процедурі виконання та стягнення аліментів, та враховується під час визначення суми аліментів або заборгованості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88909519>.

4. *Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 712/4702/19 провадження № 61-929св19) про надання допомоги малолітній дитині у добровільному порядку*

Згідно з частинами першою та другою статті 190 СК України той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо). Такий договір нотаріально посвідчується. Право власності на нерухоме майно за таким договором виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону. Якщо дитина досягла чотирнадцяти років, вона бере участь в укладенні цього договору. Набувачем права власності на нерухоме майно є сама дитина або дитина і той із батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно. У разі укладення такого договору той із батьків, з ким проживає дитина, зобов'язується самостійно утримувати її. Тобто, положення зазначеної статті застосовуються виключно з метою припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. За матеріалами справи квартира була подарована доньці під час сумісного проживання сторін разом із дитиною однією сім'єю.

Отже, надання малолітній дитині матеріальної допомоги у добровільному порядку не звільняє батька від його обов'язку утримувати дитину.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89509401>.

5. *Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 308/5835/17 (провадження №*

61-37066св18) про правочини відносно майна, яке належить дитині.

Учинений батьками (усиновлювачами) правочин стосовно нерухомого майна, право власності на яке чи право користування яким мають діти, за відсутності попереднього дозволу органу опіки та піклування може бути визнаний судом недійсним за умови, якщо буде встановлено, що оспорюваний правочин суперечить правам та інтересам дитини, звужує обсяг існуючих майнових прав дитини та/або порушує охоронювані законом інтересів дитини щодо житлового приміщення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89872443>.

б. Правовий висновок у Постанові Верховного Суду від 20 липня 2020 року у справі № 362/4462/16-ц (провадження № 61-10968св19 про презумпцію вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати).

Згідно з частинами першою, другою статті 196 СК України у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості. Розмір неустойки може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів. Отже, відповідач зобов'язаний сплачувати аліменти, що свідчить про наявність презумпції вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати та є підставою для застосування до відповідача відповідальності, передбаченої частиною першою статті 196 СК України. Обов'язок доведення відсутності

вини у виникненні заборгованості зі сплати аліментів покладається на боржника. Неустойка (пеня) - це спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Її завдання - сприяти належному виконанню зобов'язання, стимулювати боржника до належної поведінки. Однак таку функцію неустойка виконує до моменту порушення зобов'язання боржником. Після порушення боржником свого обов'язку неустойка починає виконувати функцію майнової відповідальності. Це додаткові втрати неналежного боржника, майнове покарання його за невиконання або невчасне виконання обов'язку сплатити аліменти.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90616084>.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. З досягненням якого віку дитина, залишена у пологовому будинку, може бути усиновлена?

- 1) 1 місяць;
- 2) 2 місяці;
- 3) 3 місяці;
- 4) 6 місяців.

2. З досягненням якого віку особа може бути усиновлювачем за загальним правилом?

- 1) 18 років;
- 2) 20 років;
- 3) 21 рік;
- 4) 25 років.

3. Сепарація – це:

- 1) інститут розірвання шлюбу;
- 2) інститут припинення шлюбу;
- 3) інститут окремого проживання подружжя;
- 4) інститут недійсності шлюбу.

4. З якого віку особі, що не досягла шлюбного віку, може бути надане право на шлюб?

- 1) 14 років;
- 2) 15 років;
- 3) 16 років;
- 4) 17 років.

5. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, алене зареєстрували шлюб між собою, то майно, яке вони набувають за час такого проживання, є об'єктом:

- 1) особистої приватної власності кожного з них, якщо інше не встановлено договором між ними;
- 2) їхньої спільної часткової власності, якщо інше не встановлено договором між ними;
- 3) їхньої спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено договором між ними;

- 4) лише суд може визначити правовий режим такого майна.
6. **Суд може відступити від засади рівності часток при поділі майна подружжя і зменшити або збільшити частку одного з подружжя за обставин:**
- 1) якщо з іншим з подружжя залишаються проживати діти;
 - 2) якщо інший з подружжя ухилився від участі в утриманні дитини;
 - 3) у випадку нетривалого спільного проживання;
 - 4) якщо інший з подружжя відмовився від аліментів на користь дитини.
7. **Посередницька чи комерційна діяльність щодо усиновлення дітей:**
- 1) дозволяється;
 - 2) забороняється;
 - 3) дозволяється за умови, що усиновлювачі - іноземні громадяни;
 - 4) забороняється лише органам опіки та піклування.
8. **Який з перерахованих пунктів не може бути внесений до змісту шлюбного договору?**
- 1) чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї будинок;
 - 2) особистою приватною власністю чоловіка, є квартира придбана за час шлюбу за доходи від підприємницької діяльності;
 - 3) майнові права та обов'язки подружжя як батьків;
 - 4) дружина передає у власність чоловіка нерухоме майно, дружина передає у власність чоловіка нерухоме майно.
9. **За якої підстави мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав лише у разі досягнення ними повноліття?**
- 1) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

- 2) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
- 3) жорстоко поводяться з дитиною;
- 4) засуджені за вчинення кримінального правопорушення.

10. З якого часу присуджуються аліменти на дитину?

- 1) від дня пред'явлення позову про сплату аліментів;
- 2) з моменту прийняття рішення суду про сплату аліментів;
- 3) з моменту вступу в законну силу рішення суду про сплату аліментів;
- 4) з моменту розірвання шлюбу між батьками дитини;
- 5) з моменту пред'явлення виконавчого листа про сплату аліментів.

11. Яка з перерахованих підстав не є підставою для позбавлення батьківських прав?

- 1) якщо батьки жорстоко поводяться з дитиною;
- 2) якщо батьки є хронічними алкоголіками;
- 3) якщо батьки вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини;
- 4) якщо батьки є хронічними наркоманами;
- 5) якщо батьки засуджені за вчинення злочину.

12. З якого віку потрібна згода дитини на зміну прізвища ?

- 1) семи років;
- 2) десяти років;
- 3) чотирнадцяти років;
- 4) шістнадцяти років;
- 5) згода не потрібна.

13. Що, крім суб'єктів та об'єктів, відноситься до елементів сімейних правовідносин?

- 1) об'єктивна сторона сімейних правовідносин;
- 2) суб'єктивна сторона сімейних правовідносин;
- 3) зміст сімейних правовідносин;
- 4) причинний зв'язок між суб'єктом та об'єктом.

14. **Подання заяви про шлюб можлива через представника у разі, якщо:**
- 1) є нотаріально посвідчена довіреність на представника;
 - 2) заяву подає законний представник;
 - 3) немає заперечень під час одруження;
 - 4) правильна відповідь не зазначена.
15. **До яких вимог, що впливають із сімейних відносин позовна давність не застосовується?**
- 1) до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу;
 - 2) до вимоги про визнання батьківства;
 - 3) до вимоги про визнання материнства;
 - 4) до вимоги матері про внесення змін до актового запису про народження дитини;
 - 5) до вимоги про стягнення аліментів.
16. **. Який шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду?**
- 1) фіктивний шлюб;
 - 2) шлюб, зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною;
 - 3) шлюб, зареєстрований без вільної згоди жінки;
 - 4) шлюб, зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення;
 - 5) шлюб, зареєстрований з особою, яка не досягла шлюбного віку.
17. **Які наслідки настають у разі встановлення режиму окремого проживання?**
- 1) припиняє дію шлюбний договір;
 - 2) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважається набутих у шлюбі;
 - 3) припиняється право на утримання між подружжям;
 - 4) дружина, чоловік можуть всиновлювати дитину без згоди другого з подружжя.

18. **Назвіть підстави виникнення сім'ї:**
- 1) спільний побут;
 - 2) взаємні права обов'язки;
 - 3) проживання в одній квартирі (будинку);
 - 4) шлюб, усиновлення, кровне споріднення.
19. **З якого моменту шлюб є недійсним?**
- 1) з моменту прийняття рішення судом;
 - 2) з моменту вступу рішення суду у законну силу;
 - 3) від дня державної реєстрації шлюбу;
 - 4) з моменту одержання рішення суду на руки;
 - 5) з моменту державної реєстрації рішення суду в органі ДРАЦСу.
20. **Дитина, яка народжена до спливу якого максимального терміну після припинення шлюбу або визнання його недійсним, вважається, що походить від подружжя?**
- 1) одного року;
 - 2) одинадцяти місяців;
 - 3) десяти місяців;
 - 4) дев'яти місяців;
 - 5) семи місяців.
21. **В яких випадках вживаються судом заходи щодо примирення подружжя?**
- 1) у всіх випадках;
 - 2) коли сторони подають заяву про вжиття заходів примирення;
 - 3) у випадку, якщо один з подружжя смертельно хворий;
 - 4) на розсуд суду;
 - 5) якщо у цьому зацікавлений один із подружжя.
22. **Яка форма договору про розмір аліментів на дитину, якщо подружжя подає спільну заяву про розірвання шлюбу до суду:**
- 1) проста письмова;
 - 2) усна;

- 3) письмова та нотаріально посвідчена;
- 4) подання такого договору не передбачено законодавством.

23. Які правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя?

- 1) Шлюб між подружжям припиняється;
- 2) Майно, набуте в майбутньому чоловіком та дружиною вважається їх спільною сумісною власністю;
- 3) Майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком не вважатиметься набутиим у шлюбі;
- 4) Дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважається такою, що походить від її чоловіка;
- 5) Чоловік та дружина не мають права проживати разом;
- 6) Дитина, народжена дружиною після спливу дев'яти місяців, не вважається такою, що походить від її чоловіка;
- 7) Права та обов'язки подружжя, встановлені Сімейним Кодексом та шлюбним договором і які дружина та чоловік мали до встановлення режиму окремого проживання не припиняються.

24. З якого моменту набирає чинності шлюбний договір, якщо він укладений до реєстрації шлюбу?

- 1) з моменту його нотаріального посвідчення;
- 2) у день реєстрації шлюбу;
- 3) з моменту його підписання;
- 4) на наступний день після реєстрації шлюбу.

25. Які з нижченаведених положень щодо відмови від шлюбного договору є вірними?

- 1) одностороння відмова від шлюбного договору дозволяється, якщо це відповідає інтересам одного з подружжя;
- 2) одностороння відмова від шлюбного договору не допускається;
- 3) майбутнє подружжя має право відмовитися від шлюбного договору;

- 4) подружжя має право відмовитися від шлюбного договору;
- 5) у разі відмови подружжя від шлюбного договору, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту реєстрації такої відмови в органах РАЦСу;
- 6) у разі відмови подружжя від шлюбного договору, за їх вибором, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього.

26. Які з нижченаведених положень щодо визнання шлюбного договору недійсним є вірними?

- 1) шлюбний договір визнається недійсним на вимогу органу РАЦСу;
- 2) шлюбний договір визнається недійсним на вимогу одного з подружжя;
- 3) шлюбний договір визнається недійсним на вимогу іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені ;
- 4) шлюбний договір визнається недійсним за клопотанням прокурора;
- 5) шлюбний договір визнається недійсним на вимогу органу опіки і піклування, якщо зачіпаються інтереси дітей;
- 6) шлюбний договір визнається недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України;
- 7) шлюбний договір визнається недійсним за взаємною згодою сторін.

27. Права на утримання не має той із подружжя, хто:

- 1) негідно поведився у шлюбних відносинах;
- 2) став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом;
- 3) витрачав половину свого заробітку на алкогольні напої;
- 4) не приділяв іншому з подружжя достатньо уваги.

28. **Чи звільняє укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно того з батьків, хто проживає окремо, від обов'язку брати участь у витратах на дитину?**
- 1) звільняє, за виключенням витрат, пов'язаних з розвитком здібностей дитини;
 - 2) звільняє, за виключенням витрат, пов'язаних з хворобою, каліцтвом дитини;
 - 3) звільняє, за виключенням витрат, пов'язаних із харчуванням дитини;
 - 4) не звільняє від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину.
29. **Який орган перевіряє цільове витрачання аліментів?**
- 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей.
 - 2) орган опіки та піклування.
 - 3) суд.
 - 4) державна виконавча служба.
30. **З наведених варіантів визначте правильний: в органах РАЦСу шлюб можна розірвати за заявою одного із подружжя за наявності однієї з таких умов:**
- 1) у разі смерті іншого з подружжя;
 - 2) у випадку оголошення іншого з подружжя померлим;
 - 3) у разі засудження іншого з подружжя на строк більше 2-х років;
 - 4) у разі визнання іншого з подружжя недієздатним.
31. **Який шлюб є недійсним?**
- 1) фіктивний шлюб;
 - 2) шлюб, зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною;
 - 3) шлюб, зареєстрований з особою, яка не досягла шлюбного віку;
 - 4) шлюб, зареєстрований з особою, яка приховала свою тяжку хворобу.

Різниця у віці між усиновлювачем та усиновленою дитиною не може бути меншою ніж:

- 1) 15 років;
- 2) 18 років;
- 3) 10 років;
- 4) 20 років.

32. Дитячий будинок сімейного типу створюється для забезпечення вихованням та спільного проживання не менше як

- 1) трьох дітей-сиріт;
- 2) п'яти дітей-сиріт;
- 3) семи дітей-сиріт;
- 4) десяти дітей-сиріт.

33. Мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину?

- 1) 25 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 2) 25 відсотків від заробітної плати платника аліментів;
- 3) 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 4) 1 прожитковий мінімуму для дитини відповідного віку.

34. Який шлюб вважається неукладеним?

- 1) шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;
- 2) шлюб, зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною;
- 3) шлюб, зареєстрований з особою, яка не досягла шлюбного віку;
- 4) шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої.

35. В яких випадках усиновлення скасовується?

- 1) якщо воно суперечить інтересам дитини;
- 2) якщо воно було проведене на підставі підроблених документів;

- 3) якщо воно було проведене без згоди батьків, якщо така згода була потрібна;
- 4) якщо воно було проведене без згоди дитини, якщо така згода була потрібна.

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ НА ЗАЛІК

1. Поняття шлюбного правовідношення.
2. Поняття сімейного правовідношення.
3. Історія розвитку сімейного законодавства.
4. Поняття сімейного права.
5. Предмет сімейного права.
6. Поняття та предмет сімейного законодавства.
7. Характеристика сімейних правовідносин.
8. Суб'єкти сімейних правовідносин.
9. Здійснення сімейних прав.
10. Захист сім'ї державою.
11. Позовна давність в сімейному праві.
12. Поняття шлюбу, правова природа шлюбу.
13. Умови укладення шлюбу.
14. Порядок укладення шлюбу.
15. Поняття та юридичне значення спорідненості.
16. Поняття припинення шлюбу.
17. Підстави і порядок припинення шлюбу.
18. Припинення шлюбу шляхом розірвання.
19. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
20. Розірвання шлюбу через органи РАЦСу.
21. Правові наслідки розірвання шлюбу.
22. Момент припинення шлюбу при його розірванні.
23. Поновлення шлюбу в разі появи одного з подружжя, оголошеного померлим або визнаного безвісно відсутнім.
24. Поняття недійсності шлюбу.
25. Підстави визнання шлюбу недійсним.
26. Порядок визнання шлюбу недійсним.
27. Випадки, коли шлюб не може бути визнаний недійсним.
28. Момент, з якого шлюб вважається недійсним.
29. Наслідки визнання шлюбу недійсним.
30. Права дітей, які народилися в недійсному шлюбі.

31. Поняття сім'ї.
32. Поняття особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.
33. Види особистих немайнових відносин подружжя.
34. Право вибору подружжям прізвища.
35. Право подружжя спільно вирішувати питання життя сім'ї.
36. Право кожного із подружжя на вибір занять, професії і місця проживання, повагу до своєї індивідуальності, звичок та уподобань
37. Характеристика майнових відносин подружжя.
38. Види права власності подружжя на майно.
39. Склад майна, що належить подружжю на праві власності.
40. Характеристика особистої приватної власності подружжя.
41. Підстави та порядок виникнення спільної сумісної власності подружжя на приватне майно, що їм належало.
42. Право подружжя на речі професійних занять подружжя.
43. Характеристика спільної сумісної власності подружжя.
44. Порядок поділу спільного майна подружжя.
45. Способи поділу спільного майна подружжя.
46. Поняття шлюбного договору.
47. Порядок укладення шлюбного договору. Зміна та припинення шлюбного контракту.
48. Відповідальність подружжя по зобов'язанням.
49. Звернення стягнення на майно подружжя.
50. Аліментні зобов'язання подружжя.
51. Порядок стягнення аліментів.
52. Розмір аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя.
53. Час, з якого присуджуються аліменти.
54. Підстави і порядок звільнення від аліментів.
55. Припинення права одного з подружжя на аліменти.
56. Встановлення походження дітей.
57. Добровільне встановлення батьківства.
58. Установлення батьківства в судовому порядку.

59. Встановлення походження дітей при штучній репродукції.
60. Оспорювання батьківства (материнства).
61. Загальна характеристика прав дитини.
62. Право дитини на ім'я, прізвище.
63. Право дитини на виховання в сім'ї.
64. Право дитини знати про своє походження.
65. Захист прав дітей.
66. Характеристика батьківських прав і обов'язків.
67. Зміст батьківських прав.
68. Взаємність обов'язків батьків і дітей.
69. Рівність прав і обов'язків дітей.
70. Здійснення батьківських прав батьками, які проживають порізно.
71. Обов'язки батьків по захисту прав та інтересів дітей.
72. Права і обов'язки батьків по вихованню дітей.
73. Порядок вирішення спорів між батьками з питань виховання дітей.
74. Порядок вирішення спорів між батьками про місце проживання дітей.
75. Право батьків на відібрання дітей.
76. Поняття позбавлення батьківських прав.
77. Підстави позбавлення батьківських прав.
78. Порядок позбавлення батьківських прав.
79. Наслідки позбавлення батьківських прав.
80. Поновлення батьківських прав.
81. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.
82. Майнові відносини батьків і дітей.
83. Поняття аліментних обов'язків батьків і дітей.
84. Розмір аліментів, що стягуються з батьків на дітей.
85. Мінімальний розмір аліментів.
86. Види заробітку (доходу), що підлягають облікові при відрахуванні аліментів.
87. Стягнення аліментів у твердій грошовій сумі.

88. Участь батьків у додаткових витратах на утримання дітей.
89. Час присудження аліментів на користь дітей.
90. Розмір аліментів на непрацездатних повнолітніх сина, дочку.
91. Розмір аліментів на користь батьків.
92. Порядок стягнення та сплати аліментів.
93. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
94. Форми влаштування дітей, що залишились без опіки батьків.
95. Виявлення дітей, які залишилися без опіки батьків.
96. Поняття усиновлення (удочеріння).
97. Особи, які можуть бути усиновлені.
98. Порядок проведення усиновлення.
99. Особи, які можуть бути усиновителями.
100. Переважне право на усиновлення.
101. Умови усиновлення.
102. Усиновлення без згоди батьків.
103. Час виникнення усиновлення.
104. Правові наслідки усиновлення.
105. Опіка і піклування над дітьми.
106. Передача дитини в прийомну сім'ю.
107. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини.
108. Договір про патронат.
109. Обов'язки патронатного виховання.
110. Припинення договору про патронат.

Наукове видання
**Процьків Наталія Миколаївна, Гетьманцева Ніна
Дмитрівна**

СІМЕЙНЕ ПРАВО
навчально-методичний посібник

Літературний редактор: *Лукул О.В.*
Комп'ютерна верстка: *Осадчук Т.В.*

Підписано до друку
Папір офсетний. Умовн. Друк. Арк..
Зам № Тираж прим.
Видавець. Чернівецький національний університет
58012, Чернівці, вул.. Коцюбинського, 2
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002р.
Виготівник Яворський С.Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009р.
58000, м. Чернівці, вул.. Франка 20, оф18, тел.. 099 73 22 544